

कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित
लोककथाको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह
द्वितीय वर्षको लोकसाहित्य र अध्ययनपत्र (५४०-६) को आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत

अध्ययनपत्र

प्रस्तुतकर्ता

विजया लक्ष्मी

(प्राइभेट)

परीक्षा क्रमाङ्क : ९६२०१११

त्रि.वि. रजिष्ट्रेसन नं. : ६-१-३१२-१७-२०००

पहिलो परिच्छेद

अध्ययनपत्र परिचय

विषय सुची

पहिलो परिच्छेद अध्ययनपत्र परिचय

१.१. विषय परिचय	१
१.२. समस्या कथन	२
१.३. अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४. पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५. अध्ययनपत्रको औचित्य र महत्व	३
१.६. अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.७. सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.८. सामग्री विश्लेषण विधि	५
१.९. अध्ययनपत्रको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद

कालीगण्डकी गाँउपालिकाको र फोक्सिङ्गको सङ्क्षिप्त परिचय

२.१. कालीगण्डकी गाँउपालिकाको परिचय	६
२.२. फोक्सिङ्गको परिचय	६
२.२.१. सामाजिक अवस्था	७
२.२.२. सास्कृतिक अवस्था	७
२.२.३. धार्मिक अवस्था	८
२.२.४. पुरातात्विक अवस्था	८

२.२.५ आर्थिक अवस्था	८
२.२.६ शैक्षिक अवस्था	९
२.२.७ सुरक्षा अवस्था	९
२.२.८ प्राकृतिक स्रोत साधन	९
२.३ निष्कर्ष	१०

तेस्रो परिच्छेद सङ्कलित लोककथाहरु

३.१ खरायो र कछुवा	११
३.२ कर्मको फल	१२
३.३ न्याउरी मारी पछुतो	१३
३.४ बाबु मिल्काउने डोको	१४
३.५ ब्युटी र दैत्य	१५
३.६ लोभी बुढाबुढी	१८
३.७ स्याल र बाघ	१९
३.८ बाघको सिकार	२१
३.९ दाउरे र बन्चरो	२२
३.१० सुनकेशरी रानीको कथा	२४
३.११ हिरण्यकश्यपुको कथा	२७
३.१२ दुई मीतको कथा	३२
३.१३ सानी चरी	३५

चौथो परिच्छेद

सङ्कलित लोककथाहरुको वर्गीकरण र विश्लेषण

४.१ सङ्कलित लोककथाहरुको वर्गीकरण	३६
४.१.१ पौराणिक कथा	३६
४.१.२ मानिस र पशुपन्थी सम्बन्धी लोककथा	३६
४.१.३ सामाजिक लोककथा	३६
३. ४.१.४ अतिप्राकृतिक लोककथा	३७
४.२ सङ्कलित लोककथाहरुको विश्लेषण	३७
४.२.१ हिरण्यकश्यपुको कथा	३७
४.२.२ कर्मको फल	३९
४.२.३ लोभी बुढाबुढी	४०
४.२.४ बाबु मिल्काउने डोको	४२
४.२.५ सुनकेशरी रानीको कथा	४४
४.२.६ सानी चरी	४६
४.२.७ बाघको शिकार	४८
२.८ दाउरे र बञ्चरो	५०

पाँचौँ परिच्छेद
सारांश तथा निष्कर्ष

५.१ सारांश	५२
५.२ निष्कर्ष	५३
कथावाचकको विवरण	५५
सन्दर्भसामग्रीहरु	५६

१.१. विषय परिचय

लोककथा कुनै समाज तथा संस्कृतिमा परापूर्वकाल देखि मौखिक तथा लिखित रूपमा चलिआएको कथा हो । नेपाली बृहद शब्दकोषको अनुसार परम्परादेखि लोक जीवनमा मौखिक रूपले चलि आएको कथा, दन्त्यकथा लाई लोककथा भनिन्छ । लोक साहित्यको विविध विधा मध्ये लोककथा बालक देखि बुढाबुढी सम्मले मन पराउने लोक प्रिय विधा हो । लोक जीवनमा चल्दै र एक पुस्ताबाट अर्को पुस्तामा श्रुति परम्पराबाट हस्तान्तरित हुदै आएको यो विधा जताततै प्रचलित रहेको छ । लोककथा हरेक स्थान, जातजाति, भाषा, धर्ममा रहेको हुन्छ, यसले सम्बन्धित क्षेत्रको संस्कृति परम्परा आदिको व्याख्या गर्दछ । लोककथा भन्न कुनै समय तथा स्थानको आवश्यकता पर्दैन । यो जुनसुकै स्थान र समयमा पनि सुन्न सुनाउन सकिन्छ । प्रायः लोककथाहरु उमेर ढल्कि सकेकाले भन्ने गरेको पाइएतापनि हाल युवा तथा बालबालिकाहरुले समेत लोककथा भन्ने गरेको पाइन्छ । यस्ता कथाले जनमानसमा बौद्धिक ज्ञान, मनोरञ्जन, जीवनोपयोगी उपदेशहरु दिने गर्दछ । यस्ता कथाहरु एकादेशमा घटेको भनेर भनिएपनि हाम्रै जीवनको विविध पक्ष सँग सम्बन्धित हुने गर्दछ । लोककथाको भन्ने र सुन्ने शैलीमा एकरूपता रहेको देखिन्छ । एकादेशबाट सुरु हुने कथा सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फुलको माला यो कथा वैकुण्ठ जाला भन्ने बेलामा खुरुखुरु आउला भन्दै सकाइन्छ । प्रायः लोककथाहरुले हामीलाई सत्मार्ग तर्फ अगाडि बढ्न प्रेरित गर्दछ । असल काम गर्नेको जीत र खराब काम गर्नेको पराजय यस्ता कथाहरुमा रहेको पाइन्छ । सबै उमेरका मानिसहरुले औधि रुचाइएको विधाको रूपमा लोककथा स्थापित भएको छ ।

कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा विगत लामो समय देखि प्रचलनमा रहेको लोककथाको अध्ययन तथा सङ्कलन गरी तत्त्वगत आधारमा विश्लेषण गर्न मैले कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन विषयक अध्ययन पत्र तयार गरेको छु ।

१.२ समस्या कथन

हाम्रो समाजमा विभिन्न प्रकारका लोककथाहरु लुकेर रहेका छन् । अतः ती लोककथाहरुलाई सङ्कलन गरी अध्ययन पूरा गर्नको लागि यस अध्ययनपत्रमा कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन गर्नु मुख्य समस्याको रूपमा लिएको छु । मुख्य समस्या :

१. कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा के कस्ता लोककथा प्रचलित छन् ?
२. लोककथाको विश्लेषण कसरी गर्न सकिन्छ ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको उद्देश्य निम्न बमोजिम छन् :

१. कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन गर्नु ।
२. सङ्कलित लोककथाको विश्लेषण गर्नु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

लोकसाहित्यका विभिन्न विधाहरुको संकलन, वर्गीकरण र विश्लेषण विभिन्न विद्वानहरुद्वारा गरेको पाइन्छ । यसो भएता पनि विशेषगरी गुल्मी जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरुको छुट्टै संकलन, वर्गीकरण एवं विश्लेषण भएको भने पाइदैन । तसर्थ लोक साहित्यको एउटा प्रमुख विधा लोककथाको अध्ययनका क्रममा गुल्मी जिल्लामा प्रचलित केहि लोककथाहरु पनि समेटिएका छन् । यस क्षेत्रका लोककथाहरुका सम्बन्धमा केहि कार्यहरु भएको भेटिन्छ ।

१. तुलसी दिवसले नेपाली लोककथा (२०३२) मा लोककथाको सैद्धान्तिक परिचय दिइ अधिराज्यव्यापी लोककथा संकलन गरेका छन् । संकलनका क्रममा गुल्मी जिल्लामा

प्रचलित केहि लोककथाहरु पनि सङ्कलित छन् । तर गुल्मीमा प्रचलित समग्र लोककथाहरु सङ्कलन गरिएका छैनन् ।

२. राजेन्द्र सुवेदी र धरणी गौतमले मेची अञ्चलका लोककथाहरुको सङ्कलन, वर्गिकरण एवं विश्लेषण (२०३८) मा मेची अञ्चलका लोककथाहरुको सङ्कलन गरेका छन् । यसमा गुल्मी जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरु समेटिएका छैनन् ।
३. होमनाथ सापकोटाले नेपाली लोककथाको अध्ययन गर्ने क्रममा गुल्मेली लोककथाको वर्गिकृत विवेचना (२०४६) मा गुल्मेली लोककथालाई तीन वर्गमा विभाजन गर्दै यहाँ प्रचलित केहि कथाहरु सङ्कलन गरेका छन् । यसमा गुल्मी जिल्लामा प्रचलित सबै कथाहरु सङ्कलन भएका छैनन् ।

गुल्मी जिल्लाको अन्य क्षेत्रको लोककथाको अध्ययन गरेको पाइएतापनि कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन यो भन्दा अगाडि कुनै अध्ययनकर्ताबाट गरेको पाइएन । तसर्थ यो अध्ययन नै पहिलो हो ।

१.५ अध्ययनपत्रको औचित्य र महत्व

कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाहरुको व्यवस्थित रुपमा अध्ययन अहिलेसम्म नभएकोले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण रहेको छ । यस अध्ययनले आंशिक रुपमा भए पनि नेपाली लोककथाको अध्ययनमा पूर्णता ल्याउने छ । यस अध्ययनलाई विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानकर्ताहरुले अन्य अध्ययन गर्न समेत प्रयोग गर्न सक्नेछन् । यस अध्ययनमा सङ्कलित हुने लोककथाबाट स्थानीयमा लोककथाको विश्लेषण र महत्व बारे जानकारी समेत मिलेछ । त्यसैले यस अध्ययन आवश्यक, औचित्यपूर्ण र महत्वपूर्ण रहेको छ ।

१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन

यो अध्ययन गुल्मी जिल्ला, कालीगण्डकी गाँउपालिका वार्ड नं ५ (फोक्सिङ्ग) र यसको नजिक रहेको वार्ड नं ६ (खड्कोट), वार्ड नं ४ (पुर्तिघाट) र वार्ड नं ७ (भुर्तुङ्ग) साथै पश्चिम तर्फ चन्द्रकोट गाँउपालिका र दक्षिण तर्फ सत्यवती गाँउपालिका रहेका छन् । यी क्षेत्रमा प्रचलित १२ लोककथालाई सङ्कलन गरी ५ कथाको तत्त्वगत आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । लोककथा सङ्कलन गर्दा स्थानीय पाका र जानकार व्यक्तिले दिएको सूचनाको आधारमा सङ्कलन गरिएको छ । यस क्षेत्रमा बाहुन, क्षेत्री, नेवार, मगर जस्ता जातजातिको बसोबास रहेको छ ।

१.७ सामग्री सङ्कलन विधि

यस अध्ययनपत्रमा सम्बन्धित क्षेत्रमा गई स्थानीय व्यक्तिहरूसँग क्षेत्रिया विधि अनुसार लोककथाहरूको सङ्कलन गरिएको छ । सङ्कलन गरिएका लोककथाहरू निम्नानुसार वाचन गरिएको छ ।

खरायो र कछुवा- सुनिल सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

कर्मको फल- सन्दीप सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

न्याउरी मारी पछुत- अम्बिका ढकाल -कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

बाबु मिल्काउने डोको- दिपक पौडेल-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

ब्युटी र दैत्य-माधव सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

लोभी बुढाबुढी-लिलाधर सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

स्याल र बाघ-होमनाथ सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

बाघको सिकार-अमृता आचार्य-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

दाउरे र बञ्चरो-गजाधर सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

सुनकेशरी रानीको कथा-नवराज सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

हिरण्यकश्यपुको कथा-पशुपती सापकोटा-कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

दुई मीतको कथा- दिपा सापकोटा – कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

सानी चरी-कृसला पराजुली-- कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

१.८ सामग्री विश्लेषण विधि

प्रस्तुत अध्ययनपत्रमा सङ्कलित लोककथालाई विधात्वका आधारमा वर्गीकरण गरी ५ लोककथालाई तत्त्वगत आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

१.९ अध्ययनपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत अध्ययनपत्रको रूपरेखा निम्नानुसार तयार पारिएको छ :

१. पहिलो परिच्छेद : अध्ययनपत्र परिचय
२. दोस्रो परिच्छेद : कालीगण्डकी गाँउपालिकाको र फोक्सिङ्गको सङ्क्षिप्त परिचय
३. तेस्रो परिच्छेद : सङ्कलित लोककथाहरु
४. चौथो परिच्छेद : सङ्कलित लोककथाहरुको विश्लेषण
५. पाँचौँ परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष

कथावाचकको विवरण

सन्दर्भसामग्रीहरु

गुल्मी जिल्लाको नक्सा

दोस्रो परिच्छेद

कालीगण्डकी गाँउपालिकाको र फोक्सिङ्गको सङ्क्षिप्त परिचय

२.१ कालीगण्डकी गाँउपालिकाको परिचय

कालीगण्डकी गाँउपालिकाको नामकरण पवित्र नदी कालीगण्डकी नदीको नामबाट राखिएको छ । जुन नदीको उद्गम स्थान हिन्दुहरुको प्रख्यात धार्मिक स्थल मुक्तिनाथ क्षेत्रबाट रहेको छ । यो नदीमा सालीग्राम पनि प्रसस्त पाइन्छ । कालीगण्डकी गाँउपालिका कालीगण्डकी नदीको पश्चिम भेगमा अवस्थित छ । यस गाँउपालिकामा ४०९८ घरधुरी रहेका छन् र जम्मा जनसंख्या ८६७० रहेको छ । यो गाँउपालिकाको पूर्व तर्फ कालीगण्डकी नदी पर्छ भने पश्चिम तर्फ चन्द्रकोट गाँउपालिका र दक्षिण तर्फ सत्यवती गाँउपालिका पर्दछ । यस गाँउपालिकामा ७ वडाहरु छन् । ति क्रमशः, वडा नं. १ हर्मिचौर, वडा नं २ अर्विनी, वडा नं ३ जयखानी वडा नं ४ पुर्तिघाट, वडा नं ५ फोक्सिङ्ग, वडा नं ६ खड्गकोट, वडा नं. ७ भर्तुङ्ग हुन् ।

२.२ फोक्सिङ्गको परिचय

कालीगण्डकी गाँउपालिका अर्न्तगत वडा नं. ५ (फोक्सिङ्ग) अर्थात पुरानो नाम फोक्सिङ्ग गाविस हो । यस वडामा ५८० घरहरु र जनसंख्या २६४८ रहेको छ (प्रा. होमनाथ सापकोटा) र वडा नं. ५ अर्थात फोक्सिङ्ग गाँउको नामकरण स्पष्टसँग कहिले र कसरी भयो भन्ने सत्य तथ्य नभएता पनि रातो डाडोमा सालघारी भएको ठाँउलाई मगरहरुले मगर भाषामा फोक्सिङ्ग भनिने हुँदा त्यहि डाडोको नाउबाट पुरै गाँउको नाउ फोक्सिङ्ग रहन गएको भन्ने मान्यता छ । यस गाँउमा मगर जातिहरुको बाहुल्यता भएपनि मगर भाषा भने बोलिदैन । यस गाँउका सबै बासिन्दा नेपाली भाषा नै बोल्दछन् । यहाँ मगरहरुको बाहुल्यता रहेतापनि ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, कामी सार्की, दमाई आदिको बसोबास छ ।

२.२.१ सामाजिक अवस्था

यस फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा मूलत मगर समुदायको बसोबास धेरै रहेको छ । यहाँका मगरहरु खास गरी नेपाली तथा भारतिय फौजमा भर्ति हुने गरेका छन् । साथसाथै यहाँका युवाहरु कामको लागि अन्य देशमा जस्तै : साउदी अरब, यूएइ, कतार, मलेसिया, जापान गएका छन् । परिवारमा रहेका युवायुवती शहरमा बसोबास गर्ने तथा जागिरको क्रममा घर बाहिर रहेकोले घरमा प्रायः बुढाबुढीहरु मात्र रहेका छन् । यहाँका मानिसहरुमा धार्मिक आस्था बढी रहेको पाइन्छ । यहाँका प्रायः मानिसहरु हिन्दु धर्म मान्ने गर्दछन् । यहाँ जातिय विविधता भएपनि सामाजिक एकता कायम रहेको छ । धेरै पहिलेदेखि आपसी सद्भाव सहिष्णुता र मेलमिलापका साथ मानिसहरु बसि आएको छ । यस क्षेत्रमा बस्ने अधिकांश जातिले मुख्य चाडको रुपमा दशैं तिहारलाई नै मनाउने गर्दछ । यसैगरी तीज जनैपूर्णिमा, बुद्ध जयन्ती जस्ता चाडपर्व समेत मनाउने गरिन्छ ।

शिक्षाले जति नै फड्को मारेपनि यस समुदायमा जातीय छुवाछुत कायमै रहेको छ । सार्वजनिक ठाउँमा भेदभाव नरहेपनि घर घरमा भने अभैपनि विभेद गरिन्छ । आफुभन्दा तल्ला पानी नचल्ने भनिएको जातलाई घरमा पस्न दिइदैन तथापि उनीहरु अन्य बाहिरी काम जस्तै: खेतिपाती, निर्माण कार्य आदिमा भने लगाइन्छ । यसरी यहाँ रुडीवादी प्रथा अभै व्यापक नै छ ।

२.२.२ साँस्कृतिक अवस्था

यस क्षेत्रमा बस्ने मानिसको जातीय विभेदको कारण उनीहरुले मनाउने चाडपर्व तथा रीतिरिवाजमा समेत विविधता रहेको छ । मानिसहरु आफ्नो धार्मिक आस्थाको आधारमा आ आफ्नो परम्परागत मूल्य मान्यता अनुसार चल्ने गर्दछन् । यहाँ रहेका फरकफरक जातले मनाउने चाडबाड पनि सबै जानजातिले मनाउने गर्न थालेको देखिन्छ, जस्तै नेवार समुदायकाले तीज मनाउनु । यस्तो कार्यबाट सामाजिक सद्भाव भने पक्कै

बढेको देखिन्छ । यहाँ विशेषत ब्राह्मण, क्षेत्री समुदायमा तीज पर्व विशेष रूपमा मनाउने गरिन्छ । साथै नेवार समुदायमा जनैपूर्णिमाको बेला देखि कृष्णाष्टमी सम्म लाखे नाच मनाउने गरिन्छ ।

२.२.३ धार्मिक अवस्था

धर्म मानिसलाई नियममा राख्ने बलियो शक्ति हो । यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने हरेक व्यक्ति कुनै न कुनै धार्मिक आस्था बोकेको पाइन्छ । यस क्षेत्रमा शिव मन्दिर, दुर्गा देविको मन्दिर, सरस्वतीको मन्दिर रहेको छ । मानिसहरु आ आफ्नो विश्वास अनुसार पुजाआजा, ध्यान, तपस्या गर्ने गर्दछन् । यहाँका मानिसहरुमा सदाचार, अहिंसा तथा सहयोगको भावनाले व्यवकता छाएको पाइन्छ ।

२.२.४ पुरातात्विक अवस्था

यस क्षेत्रमा श्री स्वस्थानीमा सतीदेवीको थाप्लो पतन भई उत्पन्न भएको भनिएको थाप्लेको लेक जहाँ सुन्दर मन्दिर छ । यो लेक लुम्बिनी अञ्चलको सबैभन्दा अग्लो शिखर हो । यहाँको मन्दिरमा समय समयमा विभिन्न गाँउहरुबाट भक्तजनहरु आई पूजा आजा गर्ने गर्दछन् । वर्षको एकपटक यहाँ दर्शनार्थीहरुको ठूलै मेला लाग्दछन् ।

२.२.५ आर्थिक अवस्था

यस क्षेत्रका अधिकांश मानिसहरुको मुख्य पेशा भनेको कृषि नै हो । पर्याप्त पानीको श्रोत नहुदा र आकासे पानीको भरमा मात्र खेतीपाति गर्नु पर्दा यस पेशाबाट मानिसहरुलाई खाने पुगेको छैन । यस क्षेत्रको मुख्य समस्या भनेकै पानीको श्रोतको अभाव हो । यो गाउँको दाया र बाँयाबाट २ वटा खोला बगेका छन् । त्यो पानी सँगै रहेको बेसीमा प्रसस्त सदुपयोग भएको छ । जहाँ धान मकै गहुँ उत्पादन गरिन्छ । तर गाउँको घरवरी अझै सिंचाइ सुविधा पुगेको छैन । धेरै जसो जमिन (बारी) आकासे पानीको भरमा खेति हुँदै आएको छ । यहाँ बारीमा मकै कोदो र गहुँ उत्पादन गरिन्छ । गाँउमा बेराजगार

अधिकांशं युवायुवती वैदेशिक रोजगारमा समेत जाने गरेका छन् । जसबाट आएको पैसाले आफ्नो परिवार पाल्ने तथा बालबालिकाको शिक्षा दिक्षामा खर्च गर्ने गरेको पाइन्छ ।

२.२.६ शैक्षिक अवस्था

यस क्षेत्रमा १२ सम्म पढाइ हुने एक उच्च मा.वि. रहेको छ । यसैगरी आधारभूत तहको ५ कक्षा सम्म पढाइ हुने २ वटा विद्यालयहरू रहेका छन् । नि.मा.वि. १ वटा रहेको छ । नीजि बोर्डिङ स्कूल १ वटा रहेको छ । यस फोक्सिङ्ग गाँउको साक्षरता प्रतिशत ७० प्रतिशत रहेको छ । यस क्षेत्रका उमेर पुगेका सबै बालबालिकाहरू विद्यालयको पहुँचमा पुगेको देखिन्छ ।

२.२.७ सुरक्षा अवस्था

सुरक्षाको दृष्टिकोणले कालिगण्डकी गाँउपालिका वडा नं. ५ (फोक्सिङ्ग) सुरक्षित नै रहेको छ । किनकी यस क्षेत्रका मानिसहरूमा सहयोग तथा सद्भावको भावना प्रयाप्त मात्रामा छ र गाँउका मानिहरू सोझा तथा मिलनसार पनि छन् । गाउँघरमा मादक पदार्थको सेवन गरी भैँभगडा कुटपीट जस्ता कार्य विरलै मात्रमा हुन्छ । गाउँघरमा हुने सानातिना भगडालाई वडा कार्यालय मार्फत मिलाइन्छ । केहि ठूला कुटपीट भैँभगडाहरूलाई गाँउनजिकैको पूर्तिघाट प्रहरी चौकीद्वारा मिलाइन्छ ।

२.२.८ प्राकृतिक स्रोत साधन

यस क्षेत्रमा पानीको स्रोत प्रयाप्त रहेको छ । खाने पानीको कुनै अभाव रहेको छैन । गाँउको बारीमा सिंचाई सुविधा नभए पनि गाँउदेखि पाँच दश मिनेट हिडेर तल दुबै तर्फको बेसीमा बेसीमा सिंचाईको प्रसस्त सुविधा छ र यस वडा ठूलो घना जंगल छ र ठूला ठूला रुखहरू छन् । साथसाथै प्रसस्त जडिबुटिहरू पनि छ । तर पनि यहाँको काठ

तथा जडिबुटीको सदुपयोग भएको छैन । यसको सदुपयोग भए गाँउको प्रसस्त आम्दानी हुनेमा दुइमत छैन ।

२.३ निष्कर्ष

यही फोक्सिङ्ग गाँउमै लुम्बनी अञ्चलकै अग्लो शिखर थाप्लेको लेक पर्ने भएकोले, यस क्षेत्रलाई एउटा धार्मिक ऐतिहासिक महत्व बोकेको स्थान मानिन्छ । विभिन्न जातजातिका मानिसहरु बसोबास गर्ने यस ठाउँमा धार्मिक सहिष्णुता रहेको देखिन्छ । गाँउको घरवारीहरु सुख्खा क्षेत्रमा परेपनि वरिपरि रहेको बेसीले मानिसहरुमा कृषि पेशाबाट केहि राहत अवस्य पुगेको छ । तर पनि प्रयाप्त रुपमा खान लगाउन भने पुगेको छैन । त्यसैले यहाँका कृषकहरु भ्रर्खर मौरी पालन साथै सुन्तला खेति तर्फ अग्रसर भएका छन् । यस क्षेत्रका धेरै युवाहरु अन्य ठाँउजस्तै वैदेशिक रोजगारमा पनि गएका छन् ।

तेस्रो परिच्छेद

सङ्कलित लोककथाहरु

३.१ खरायो र कछुवा

एक गाँउमा खरायो र कछुवा थिए तिनीहरु कहिले काँही बाटो हिड्दा भेट हुन्थे, एक पटकको कुरा हो खरायोलाई आफु धेरै डौडने भएकोमा मनमनै घमण्ड जाग्यो र कछुवालाई देख्ने वित्तिकै भन्यो तँ कति ढिलो हिड्छस् हेर त म कति छिटो हिड्छु । सायद म भन्दा छिटो दौडने कोही पनि छैन । खरायोले फेरी भन्यो तँ धेरै ढिलो हिड्ने अल्छी होस । खरायोले फेरी थप्यो त धेरै ढिलो हिड्ने ।

यसरी कछुवालाई खरायोले तीखो बोली गर्दा कछुवालाई पनि रिस उठ्यो र भन्यो, म ढिलो हिडेरे के भयो ल आइज तर म दौडमा प्रतिष्पर्धा गरौं । यसरी कछुवाको बोली सुन्नासाथ खरायायो पनि के कम, आश्चर्य मान्दै हुन्छ भन्यो र दुवैजना प्रतिष्पर्धामा उत्रिए । र भने जसले पहिले यहाँबाट त्या देखिने रुखलाई दौडेर गई छुन्छ । पुग्छ उसको नै जीत हुन्छ ।

यो निर्णय पछि खरायो र कछुवा दौडनको लागि मञ्जुर भए र दौडन सुरु गरे, जव खरायो आधा बाटोमा दौडेर पछाडी फर्कि हेर्यो कछुवा त धेरै पछाडी छ । अनि खरायोले मनमनै विचार गर्‍यो, म धेरै छिटो दौडन्छु अव एक छिन सुतेर आराम गर्छु खरायो त्यही एकछिन सुत्छु भन्दै पल्टियो भुसुक्कै निदायो, उसले आँखा उघारेर अगाडि हेर्दा त कछुवाले दौडेर छुनपर्ने रुखलाई छुनै आँटेको देख्यो तब उ उफिदै उफ्रिदै हस्याङ्ग फस्याङ्ग गर्दै दौड्यो तर त्या खरायो रुखनेर नपुग्दै कछुवा पुगीसक्यो र कछुवाले दौडमा खरायोलाई जित्यो । यसरी एउटा कछुवाले घमण्डी खरायोको घमण्डलाई चकनाचुर गरिदियो । यसरी यो कथा सकियो ।

श्रोतव्यक्ति:- सुनिल सापकोटा उमेर ३०, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.२ कर्मको फल

एकादेशमा यौटा बृद्धा थियो र उ गरीब भएनी दयालु थियो र एक दिन मन्दिरमा गएर आउदा बाटोमा एउटा सुगा छटपटिरहेको थियो । सुगालाई हातमा लिएर आउदा सुगाको खुट्टामा खुट्टा भाचिएको थियो । उसले घरमा लगेर उपचार गरिदियो र दुइ तीन दिनमा उ निको भयो र उ उडेर गयो दुई तीन दिन पछाडि उसको चुच्चाले एउटा अनारको दाना ल्याइदियो । अनारको दाना उसले एउटा बारीको छेउमा रोप्यो र केही समय पछि उसको अनारको बोटमा लटरम्म अनार फलेको देख्यो र उसले एउटा अनार फुटायो र त्यस अनारबाट हिरा मोति निस्कियो र निस्कियो र र उ सम्पन्न भयो । अनि एउटा अधबैसे मानिसले देख्यो र उ केही समयपछि सोध्न आयो । अनि उस्ले भन्यो उल्ले सबै कुरा बतायो र भन्यो र उस्ले एउटा जङ्गलमा गयो र सुगा भेटेन र आफैले एउटा लट्ठीले सुगाको खुट्टामा हान्यो र सुगालाई घरमा लगेर उपचार गर्‍यो । अनि दुइ तीन दिनमा सुगा निको भएर उड्यो र उसको चुच्चामा एउटा अनारको दाना ल्याइदियो र उसले बारीको छेउमा रोप्यो । र केही समय पछि त्यहाँ अनारको दाना लटरम्म फल्यो र उसले त्यो अनार फुटाउदा सर्प विषालु चिज बस्तुहरु निस्कियो र सर्प, बिच्छी निस्कियो र फेरि अर्को दाना फुटायो त्यसपछि फेरि भन् डरलाग्दो सर्प निस्कियो र अधबैसेले भन्यो दुष्कर्मको फल त राम्रो नहुने रैछ ।

श्रोतव्यक्ति:- सन्दिप सापकोटा उमेर १३, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.३ न्याउरी मारी पछुतो

एउटा सानो गाउँमा निम्न स्तरको मानिसहरु बसोबास गर्दैरछ है । अनि त्यो परिवारमा चैं विहान वेलुका खानाको लागि नी अफ्ठ्यारो हुने खान नपुग्ने त्यस्तो परिवार रैछ । अनि त्यो घरमा एउटा सानो बच्चा पनि रैछ । त्यो बच्चाको लागि खानको लागि काम गर्न घर वरपर मजदुर गर्नको लागि जान्थ्यो । अनि एक दिन घरमा चैं बच्चा सुताएर अलि टाढाको मेलोमा काम गर्न गाको रैछ । अनि त्याँ चैं वेलुका घर फर्किएर आउदा त्यो घरमा न्याउरी पनि पालेको रैछ, बच्चाहरुसँग खेल्छ, बच्चाहरुलाई बचाउछ, भनेर अनि त्यो एकदिन चैं के भएछ भने बच्चाको छेउमा चैं एउटा सर्प आएछ अनि सर्पले चैं बच्चालाई टोक्छ भनेर सर्पलाई बच्चा जोगाउनको लागि सर्पलाई न्याउरी मुसाले मारेछ अनि टुक्रा टुक्रा पारेर छेउमै राखिदिएछ अनि न्याउरी चैं बाहिर गएछ अनि त्यति बेला चैं त्यो बच्चीको आमा घरमा फर्किएर आएछ, काम गरेर काम गरेर आउदा चैं घरमा अब त्यो न्याउरीको मुखमा चैं रगतै रगत रगताम्मै देखेछ, लौ अब मेरो बच्चालाई यो न्याउरीले मार्यो कि क्या हो भनेर हँ न्याउरीलाई हतनपत्त मारिदिएछ, लखाटी लखाटी अनि पछि भित्र जादाँ चैं हँ बच्चा जस्ताको तस्तै खेलिराको रैछ, बच्चाको छेउमा चैं सर्प टुक्रा टुक्रा पारेर काटिराको रैछ अनि त्यसरी उ पछि पछुतायो न्याउरी मैले बेकार मारेछु मेरो बच्चा जोगाउनको लागि सर्पलाई न्याउरीले मारेको रैछ, मैले विगार काम गरे भनेर उ पछुताएछ । अनि कथा चाहिँ सकियो । अब यो कथा सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फूलको माला, यो कथा बैकुण्ठ जाला भन्ने बेलामा फेरि खुरुखुरु आउला ।

श्रोतव्यक्ति:-अम्बिका ढकाल, उमेर ४० कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.४ बाबु मिल्काउने डोको

एकदेशमा बुढाबुढी मात्रै थियो । बुढाबुढी मात्रै थियो । एउरा छोरा भयो । एउरा छोराको विहेदान गरेर बच्चा भयो । बच्चा भएपछि त्यो बच्चालाई विहेदान गरी त्यसको पनि नाता नातिनी भयो । अनि त्यो बुढा त आजभन्दा भोलिभन्दा आँखा नदेख्ने काना भयो राल सिँगान भयो । बुढी गैहाल्यो छोरा बुहारीले अनित बुहारीले भनिन्छ रे लु बुढा यो बुढाले त तपाइको बाउले त ज्यादि नै फोहोर गर्यो दिशा पनि यही पिसाब पनि यहि राल सिँगान भयो । त्यो राल सिँगान भाको मलाइ घिन लाग्यो । लु लगेर कहाँ राख्नु पर्छ राखिदनु । भनेर भन्नुभो रे बुहारीले त्यसो भन्नु भो रे भन्दाखेरि ल त भैगो भैगो म लान्छु भनेर ढोकोमा बा बा अब काशी घुम्न जाऊँ तपाइ र म भनेर काशीमा लान्छु भनेर डोकोमा हालेर लिएर गयो रे । त्यो छोराले काशीमा लिएर जाँदा खेरि अनि नातीसँग सँगै पछि पछि पछि पछि गैछ रे । जाँदाखेरि लगेर भीरमा गुल्ट्याउनु खोज्यो रे । नातीले भन्यो रे बा बा बाजेलाई त तपाइले यसरी गुल्ट्याउनु भो डोको त नगुल्ट्याउनु तपाइलाई नी मैले यसरी नै ल्याउनु पर्छ । मैले नी तपाइलाई गुल्ट्याउनु पर्छ राल सिँगान तपाइ पनि भैहाल्छ भनेर छोराले नातीले भनेछ रे । नातीले भनेपछि अनि ओहो मलाइ पनि यसरी नै मिल्काउने रछ मेरो छोराले भएन गुल्ट्याउनु त भएन मेरो बालाइ भनेर बोकेर लेर आएछ रे घरमा ल्यारे घरमा ल्याएपछि त्यो बुढीले भन्यो रे यो राल सिँगान गर्ने बुढालाई फेरि बोकेर आएछ यो बुढाले लु तेरो बाउ त आफै पाल भनेर भनेछरे बुहारीले भन्दाखेरि त्यो ए तिम्ले त्यो भन्ने हो । छोराले सँगसँगै गाको रछ देखिन मैले बाउलाई मैले मिल्काउनु लगे । त्यो डोको त नमिल्का भनेपछि त मलाइ लान्छ रे यो डोकोमा भएन भनेर ल्याको भनेर भनेछरे । सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फुलको माला मेरो कथा सरासरी बैकुण्ठ जाला आउने बेलामा मैले कथा भन्दा खेरि सरासरी मलाइ आउला ।

श्रोतव्यक्ति:-दिपक पौडेल, उमेर ३३ कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.५ ब्युटी र दैत्य

एकादेशमा एउटा किसान थियो । किसान एकदमै धनी थियो । उसको तीन वटा छोरीहरु थिइन् । तीन वटा छोरीहरु आफ्नो बाबाको धन धन धनमाल लगाएर बस्दथे एकदिन ठूलो पानी आएर उसको किसानको सबै धनमालहरु सखाप पारिदियो । त्यसपछि त्यसपछि किसान एकदमै दुःखी भएर घर फर्कियो । त्यसपछि उसँग कुनै धनमाल हुँदैन उसको छोरीहरु पनि दुःखी हुन्छन् । उसका छोरीहरु पनि दुःखी हुन्छन् । एकदिन उसका जहाज बन्दरगाहामा पुगेको खबर आउछ । उ खुसी भएर छोरी कहाँ जान्छ । आज एउटा खुसीको खबर रहेको छ । हाम्रो जहाज बन्दरगाहामा पुगेको छ । ल भन छोरीहरु तिमीहरुलाई के ल्याइदिउ ? पहिलो छोरीले भन्छ मलाइ लुगा, त्यसपछि दोस्रो छोरीले भन्छ गरगहना, त्यसपछि तेस्रो छोरीले तपाइ राम्रोसँग घर फर्किए पुग्छ मलाइ बाबा भन्छ । त्यसपछि किसानले तिमीले त एउटा चिज माग्नै पर्छ भन्छ माग्नै पर्छ भन्छ त्यसपछि ब्युटीले भन्छन् ब्युटीले भन्छन् त्यसपछि मलाइ रातो गुलाफको फूल ल्याइदिनु भनेर । किसान घोडामा चढेर बन्दरगाहामा पुग्छ । तर त्यहाँ अचानक जहाजका मान्छेहरु छोडेर सबै गैसकेका हुन्छन् । दुःखी भएर विराएर एक घना जंगलमा पुग्छन् । त्यहाँ हिमपात भएर घोडा अघि सार्ने सक्दैन अघि सार्ने सक्दैन उसले टाढा एउटा पिलपिल बत्ती बलेको देख्छ । उ त्यतै तिर जान्छ । एउटा ठूलो दरवार हुन्छ । उ उ उ जान्छ र ढोका आफै खुलिन्छ । यसलाइ आश्चर्य मान्नु पर्दछ । उ त्यसपछि भित्र पस्छ । उ माथि सिँडी चढेर माथि जान्छ । यहाँ कोही हुनुहुन्छ भन्छ तर कोही पनि बोल्दैनन् । त्यसपछि उ गएर उ गएर त्यो टेबुलमा भएका खानेकुराहरु खान थाल्छन् । त्यसपछि सिँडी चढेर माथि कोठामा जान्छ । त्यहाँ न्यानोको लागि ओछ्यान ओछ्याएको हुन्छ त्यसमा गएर त्यो किसान सुत्छ । भोलि विहानै घामको किरणसँगै उसका आँखा खुल्छ र उसका आँखा खुल्छ र उ तल झर्छ उसको अगाडि एउटा बस्त्र पनि राखिएको हुन्छ । उसले त्यस बस्त्र लगाउछन् । र तल झरेर टेबुलमा सजाएको खानाहरु खान्छन् र बाहिर आउछ । बाहिर आएपछि उसले आफ्नो आँखाले भ्याए सम्म गुलाफ राता गुलाफहरु देख्छन् । उसले ब्युटीका लागि एउटा

गुलाफ लगिदन भनेर टिप्छ अचानक त्यहाँ दैत्यको दैत्यका पंजाको आवाज सुनिन्छ । उसले उता पट्टि हेर्दा दैत्य उसको हातको नङ्गा छुरा जस्तो हुन्छ । उसले भन्छ कि मेरो गुलाफको फुल टिप्न तिमीलाई कसले लगायो । मेरो दरबारमा आश्रय दिए त आश्रय दिए त तिमीलाई ठिकै थियो । यो राता गुलाफ किन टिप्नु भनेर उसले भन्छ । मेरा तीन छोरी मेरा छोरीलाई लगिदन भनेर टिपेको हो भन्छ त्यसपछि उसले एउटा शर्त राख्छु भन्छ आज्ञा होस् न महाराज मेरा घरमा तीन वटा छोरीहरु छन् तीन वटा छोरीहरु छन् उनीहरु मेरै प्रतिक्षामा रहेका हुन्छन् रहेका छन् भनेर भन्छ त्यसपछि त्यसपछि किसानले दैत्यले भन्छ तीनवटा छोरी त्यसो भए तीनवटा छोरी मध्ये एउटा छोरी तिमीले यहाँ पठाउनु पर्छ भन्छ त्यसपछि एउटा आफ्नो छोरीका लागि एउटा गुलाफ टिपेर लानु भन्छ त्यसपछि मृत्युको मुखमा पुगेको किसान घर फर्किन्छ र छोरीहरुलाई छोरीलाई छोरी ब्युटीलाई आफुले ल्याएको गुलाफ दिन्छ र यो गुलाफ कति महंगो परेको तिमीलाई थाहा छैन होला त्यसपछि किसानले आफ्नो छोरीहरुलाई जहाज र दैत्यसँगको भेटको सबै कुरा सुनाउछ र पहिलो छोरीले भन्छ यो सब गर्नुको कारण तिमीले नै हो, दोस्रो छोरीले भन्छन् हँ तिमीले रातो गुलाफ नल्याइ भनेको भए यो सब हुने नै थिएन भन्छ । त्यसपछि यो सब हुनुको कारण म नै हुँ त्यसैले म नै जानु पर्छ भनेर आफ्नो बुबाहरुसँग विदा माग्छन र एउटा घोडमा माथि चढेर जान्छ । उसका उसहरुको ब्युटी र ब्युटीहरुको स्वागत गर्न सपै बनहरु झिलिझिलि रहेको हुन्छन् । उ सुन्तलाको रुख पार गरेर दरबार पुग्छन् । सिँढी चढेर माथि गएपछि सिँढी चढेर माथि गएपछि टेबुलमा भित्र न्यानोका लागि आगो बालिएको हुन्छ । न्यानोका लागि आगो बालिएको हुन्छ र त्यहाँ खानेकुरा पनि हुन्छ । उनीहरु खानेकुरा खान थाल्छ । आफुले भोजन समाप्त गर्न नपाउदै दैत्यको पञ्जाको आवाज सुनिन्छ । त्यो पञ्जाको आवाज उनीहरु तीरै आएको हुन्छ । दैत्य आउँछ र ब्युटीलाई भन्छ । ब्युटीलाई भन्छ तिमी आफ्नो बाबा गएपछि इ बस्छौ भन्छ अनि ब्युटीले भन्छ बस्छु त्यसपछि उनीहरु सँगै बस्छ । पछिबाट त्यो डर हराउदै जान्छ त्यसपछि उसले त्यसपछि महाराजसँग उसले एक हप्ताको लागि आफ्नो बाबाकहाँ जाने शर्त राख्छ

त्यसपछि, उसले आफ्नो बाबा कहाँ जाने निर्णय पक्का गरेपछि, उ आफ्नो बाबाहरु कहाँ जान्छ । त्यसपछि, त्यसपछि, उनीहरु फर्किन्छन् । एक हप्ता बितेको ब्युटीले थाहै पाउदैन ब्युटीले थाहै पाउदैन त्यसपछि, उसले सपनामा दैत्य त भुँइमा लडेर मरिसकेको देख्छ । त्यसपछि, ब्युटि बिहानै उठेर दैत्यकहाँ जान्छन् । दैत्य भुँइमा लडेर लडेर मरेको देख्छ, उसले आँखा नियालेर हेर्छन् तर उसको सास चलिरहेको हुन्छन् । उ उसको सास चलिरहेको हुन्छन् उ उलाई पानी छम्किन्छन् । त्यसपछि, दैत्य उठ्छ । र भन्छ, उ तिमीले त मलाई डरायौ भन्छ, ब्युटीले त्यसपछि, दैत्यले भन्छ, त्यसो भए तिमी मसँग विवाह गर्छौ ? गर्छु भन्छ, त्यसपछि, उसले उ राजकुमार दैत्य एउटा राजकुमारको रूपमा फेरिन्छ, राजकुमारको रूपमा फेरिन्छ, त्यसपछि, एउटा भयानक भयानक लडाइमा परेर मलाई एउटा बोक्सीले सराप दिएको छ, कि तिमी दैत्य बनुन् बनुन् र तिमीलाई कुनै एक सुन्दर राजकुमारीले राजकुमारीले एउटा राजकुमारीले तिमीसँग विवाह गर्छु भनेपछि, मात्र तिमी राजकुमार नै हुने छौ त्यसपछि, त्यसपछि, राजकुमार र राजकुमार र ब्युटी विवाह आफ्नो विवाह गर्न थाल्छन् र सुखी पूर्ण सुखपूर्ण जीवन बिताउछन् ।

श्रोतव्यक्ति:- माधव सापकोटा उमेर ४५, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.६ लोभी बुढाबुढी

एकादेशमा एउटा यस्तै लोभी बाहुन रैछ रे । सोह सरादमा अनिखेरि दुधकोशी हुदै सराद्धे गर्नु गएछ रे । अनि त्याबारो सात वटा सराद्धे गरेर आएछरे अनि बाटोमा त्यो बेला त चामल हुनी अनी त्याबाट दुध बगीराको अनि त्यो चामल सोहरेर अनि त्यो दुध कोशीमा दुध ल्याएर अनि खेरि त्याँ उल्ले त्यो बोटको चामल सोरेर त्याँ पकाएर खाएछ रे पकाएर खाए पछि अनि खेरि त्यो दुधकोशी पानी भयो । अनिखेरि हँ धान त्यो चामलको बोट अनि भुस भयो । भुस चामल हुन्थ्यो भुस भयो भयो भन्ने । सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फुलको माला, हँ मेरो कथा वैकुण्ठा जाला भन्दादेरि सरासरी औला ।

श्रोतव्यक्ति:- लिलाधर सापकोटा उमेर ५८, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.७ स्याल र बाघ

जस्तै एउटा राम्रो जङ्गलमा या बगैचामा एउटो चरो काग र अनि त्यहाँ उ केरे काग बस्थ्यो त्याँ अनि खेरि अर्को चरा पनि बस्थ्यो जस्तो सेतो सेतो खालको चरा बस्थ्यो । काग चै कालो काले थियो त काग बाठो थियो । त तिनरु दुईजना सँगै बस्थे बास्तबमा उनीहरु आफ्नो गफ गर्थे गफ गर्दा गर्दा एकले अर्कालाई चै अलिकति कस्तो कस्तो अलि दबाव गरेको जस्तो या अलि हिचकिचाएको जस्तो गर्थ्यो । त्यो गर्दा खेरिन् एक दिन जस्तो भनुं कागलाई चै अलि सेतो रंगको चराले चै त काले काग काले काग भनेर जिस्काउथ्यो जिस्काउथ्यो फेरि अनि कागले चै सोचिरहेको थियो कुनै एक समयमा उनीहरु दुबैको आफ्नो आफ्नो गुँड बनाएका थिए । त्यो गुँडमा उनीहरुले फुल पारेर बच्चा बनाउने सिलसिलामा थिए । त एक दिन कागले चै त्यसरी भनेकोले त्यो कागले बकुल्ला भन्ने चरो थियो अर्को त बकुल्लाले भनेको चै कागले रिस गरिरहेको सोचिरहेको थियो अब यो रिस चै म अब कसरी फेरु भन्ने मनमा थियो । त बकुल्ला बाहिर चर्न गएको बेलामा कागले बकुल्लाको फुल आफ्नो गुँडमा ल्याएर आफ्नो गुँडको चै फुल बकुल्लाको गुँडमा लगे । अनि त्यसरी हुदा हुदै उनीहरुले आफ्नो चल्ला बनाए चल्ला बनाइसके पछि आफ्नो गुँडमा चै आफ्नो जातित्व भन्दा अलग अलग चल्ला निस्कियो र अब के गर्ने तिदरु दुबैलाई अप्ठ्यारो परिरहेको थियो । र तिनरु यस्तो कसरी भयो के गरी भयो भन्ने त्याँ चै उनीहरुको मनमा एकदम छलफल थियो र अब यो कुरा पत्ता लगाउनु पर्यो भनेर उनीहरुले चै त्यस भनौ त्याँ मुद्दा छिन्ने ठाँउमा गएर कुरा राखे जस्तो न्यायधिसका गएर कुरा राखे बकुल्ला गएर भन्यो । मेरो यस्तो अवस्था पर्यो यो हुनै नसक्ने कुरा भयो कसरी भयो यो भनेर कुरा राखे र त्यसपछि फेरि काग पनि गयो र कागले पनि भन्यो यस्तो यस्तो भयो मेरो यो जसरी हुन्छ यो मेरो चै कुरालाई जिताइदिनु पर्छ हजुरले अनि बोरु हजुरलाई चाहेको सम्पत्ति म केही दिन सक्छु मसँग सम्पत्ति छ पुरानो मेरो बाउ बाजेहरुले राखेको सम्पत्ति छ गणन्त गणन्त सम्पत्ति छ म यो हजुरलाई टक्राउछु मेरो चाहिँ जित हुनुपर्छ भनेर चै त्यो लोभी न्यायधिसलाई सुनाएको थियो र

भोलि बहस हुने बेलामा दुबैजना आए आइसकेपछि न्यायधिसले फैसला गर्दियो यस्तो खालको फैसला गर्दियो कि जस्तो हुन सक्छ यो कुनै पनि भुट भएको होइन यो सत्य कुरा हो जस्तो अब कालोले कुनै रातो कुनै सेतो कुनै कैलो बच्चाहरु जन्माउन सक्छ गाईका बच्चाहरु या बाखाका त्यसकारणले यो तपाइहरुको आफ्नो आफ्नै हो यहाँ केही भएको छैन भनेर फैसला गरिदियो त्यो फैसला गरिसकेपछि बकुल्लालाई धेरै पीर पर्यो अनि त्यसको एक दुई दिन भया कुनै दिन पछाडि त्यो चैं न्यायधिसले भन्या कि खै तिमिले भनेको मलाइ दिनु पर्यो भनेर कागलाई भन्यो र कागले पनि हुन्छ दिन्छु भन्दै भन्दै अनि एक दिन लु हिड्नुहोस् भनेर कागलाई लिएर हिड्यो । जाँदा जाँदा जाँदा जाँदा धेरै पर सम्म पुग्यो त उल्ले दिदैन अनि किन नदिएको खै कहाँ छ भन्दा हैन अभै पर छ अभै पर छ भन्दै भन्दै उस्ले कुनै नदीको किनारमा लग्यो र यहाँनेर मेरो बराजुले राखेको सम्पत्ति छ यो तपाइ खन्नुहोस् तपाइले भ्याएसम्म खन्नुस् भन्यो त खन्दा खन्दा उल्ले धेरै गहिरोसम्म खनिसक्यो भेट्दैन अभै खन्नुस् भेट्छ भन् धेरै गहिरोमा हुन्छ माथि हुदैन खन्नुपर्छ भनेर यसरी खनायो खनायो धेरै खनाइसकेपछि त्यो न्यायधिस चाहिँ नदेखिने भएर चुलुम्प डुब्ने अवस्था भै सके पछि काग चाहिँ फुत्तै त्याँबाट उडेर भाग्यो । अब भयो कि लोभमा परेको न्यायधिस खाल्टा खन्दा खन्दा हैरान भयो त्यसै खेर गयो ।

श्रोतव्यक्ति:-होमनाथ सापकोटा उमेर ८०, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.८ बाघको सिकार

धेरै वर्ष अघिको कुरा हो । जङ्गलको छेउमा एउटा गाँउ थियो । त्यस गाँउका मानिसहरु खेती गर्थे, गाइबस्तु पाल्थे । तर तिनी मान्छेहरु साह्रै दुखी थिए । गाँउमा नजिकैको जङ्गलबाट एउटा बाघ आउँथ्यो र गाउँलेहरुका गोठमा भका पशुहरु मारेर खान्थ्यो ।

यस्तैमा गाउँको एउटा किसानले कुखुरा पालेको थियो । उसको घरमा चाँडै ठूलो भाले पनि थियो । त्यो भाले धेरै बुद्धि भएको थियो । उसले एकदिन आफ्नो मालिकको अनुहार अत्यान्तै निराश देख्यो । मेरो मालिक किन दुखी छ भनेर मनमनै सोच्यो त्यसपछि त मालिकको बहर गोरु बाघले खाएको कुरा थाहा पायो । भालेले मालिक दुखी भएको देख्न सकेन र उसले मालिकको दुख हटाउने कुनै उपाय सोचन थाल्यो ।

भोलिपल्ट एकाबिहानै भाले खोरबाट निस्क्यो र अब मैले यस गाँउका किसानको खुसीका लागि मैले केही न केही गर्नपर्छ भनेर जंगलतिर लाग्यो । जङ्गलतिर जाँदा बाटोमा भाले कुकुरसँग भेट भयो र कुकुरले सोध्यो ए भाले, तिमी एक बिहानै कता हिडेकाउ तनी, अनि भालेले उत्तर दियो मत बाघ मार्न जङ्गलतिर हिँडेको हुम् । यस्तो कुरा सुनेर कुकुरले पनि मलाई नि लैजाउन भन्यो र भालेले हुन्छ भनेर सँगै लग्यो ।

यसरी बाटामा भाले अघि र कुकुर पछि पछि लाएर हिँडे । बाटामा एउटा रुखमा बारुलाको गोलो रहेछ । गोलोबाट बारुलो बाहिर आयो र भालेलाई सोध्यो ए भाले कुकुरलाई पछि लार कता हिडेको हो त, नि भालेले उत्तर दियो हामी त बाघ मार्न जान लागेका तिमी पनि जान्छौ र त्यति सुनेपछि बारुलाले भन्यो म नि जान्छु र तिमीलाई सबै काममा सघाउँछु । त्यसरी उनीहरु जाँदै गर्दा बाटाको छेउमा रहेको बारीमा भटमास फलेको थियो । उनीहरुलाई देखेर ए भाले दाइ कुकुर बारुलो पछि लागेर कहाँ हिडेका हो भालेले बाघ मार्न जान लागेको कुरा बतायो र भटमास पनि पछि लाग्यो । बाटामा जाँदै गर्दा उनीहरुलाई फर्सिले देख्यो र सोध्यो तिमीहरु लाइन लाएर कता जान हिडेका नि भालेले बाघ मार्न हिडेको कुरा बताएपछि फर्सि आफुपनि सँगै गयो । यसरी भाले, कुकुर भटमास र फर्सि बाघको सिकार गर्न जंगलतिर जाँदै गर्दा बाटामा एउटा गाई चरिरहेको थियो । गाईले भाले र उसको पछि लागेका साथीलाई

ठट्टा गर्दै भन्यो, भाले बाबु तिमि कस्को जन्ति जान लागेउ बेहुलो चाँहि को नि ? गाईको कुराले भालेलाई अचम्म लाग्यो र भन्यो । कहाँ जन्त जानु हामी त बाघको मलाम जान लागेको छौं । यति भनेपछि भाले गलल हास्यो र गाईलाई कुरा अर्थायो । यति भए पछि गाइले मेरो गोबर पनि लिएर जानु न भन्यो र दिएर पठायो । जाँदा जादै जङ्गलको नजिकै एउटा गोठ रहेछ । गोठको ढोका खुलै थियो । त्यँहा गाई बस्तु थिएन । उनीहरु सबै मिलेर बाघ मार्नलाई आफ्ना आफ्ना काम गर्न थाले र कुकुरलाई भने तिम्रो मासु बाघलाई मिठो लाग्छ । अँगोनाको छेउमा गएर बस ।

यतिकैमा एकछिन पछि बाघ आयो उसले कुकुरको गन्ध थाहा पाएर भित्र पस्यो । बाघ छिर्ने वित्तिकै बदमास अँगोनामा छिरेर पट्याक पट्याक गर्दै पड्को, बाघ तर्सो, बारुलो भुनुनु गर्दै बाघलाई टोक्यो । बाघ आत्तिदै बाहिर निस्कदा गोबरमा चिप्लिएर लढ्यो । छानामाथि रहेको फर्सि बाघको थाप्लोमा लाग्यो । बाघले तोरीको फुल देख्यो । त्यहि मौका छोपी भित्रबाट कुकुर आएर बाघलाई टोक्यो र कुकुर बारुलाको टोकाइबाट बाघ खुत्रुकै मर्यो । यसरी बाघको सिकार कथा सकियो ।

श्रोतव्यक्ति:-अमृता आचार्य उमेर २७, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.९ दाउरे र बन्चरो

एकादेशमा एउटा दाउरे थियो ऊ सारै साँचो बोल्ने कहिलै भुटो कुरा नगर्ने र मिहिनेती थियो । उसले जङ्गलमा दाउरा काट्ने बेच्ने र आफ्नो परिवारको पालन पोषण गर्ने गर्थ्यो ।

एक दिनको कुरा हो दाउरा काट्दै गर्दा दाउरेको हातबाट बन्चरो फुस्केर पोखरीमा खस्यो । पोखरी गहिरो भएको हुनाले उसले बन्चरो निकाल्न सकेन र ऊ रुन थाल्यो । ऊ रोएको देखेर अकस्मात पोखरीबाट जलदेवता बाहिर देखिए र दाउरेलाई रुनुको कारण सोधे । अनि जल देवताले पोखरी भित्रबाट सुनको बन्चरो निकालेर यो तिम्रो हो भनि दाउरेलाई देखाए र सोधे, दाउरेले हइन भन्यो फेरी चाँदीको बन्चरो निकालेर सोधे दाउरेले त्यो पनि होइन भन्यो । अन्तिममा जलदेवताले दाउरेको फलामको बन्चरो देखाए त्यो देखेपछि दाउरे खुसी हुँदै मेरो

हो भन्यो । यसरी दाउरे इमान्दार भएर साँचो बोलेको हुनाले जलदेवताले उसलाई तीनवटै बञ्चरोहरू दिए । ऊ भन खुसी हुँदै घरमा आयो । सुनचाँदीको बञ्चरो पाउनाले ऊ धनी भयो ।

दाउरे एक्कासी धनी भएको देखेर उसको छिमेकीलाई लोभ जाग्यो र त्यहि पोखरी छेउ आफ्नो बञ्चरो जान जान पोखरीमा फालिदियो र रोएको स्वाँड पार्न थाल्यो । जलदेवता बाहिर निस्केर किन रोएको सोध्न थाले ? र उसले भन्यो मेरो बञ्चरो पोखरीमा खस्यो । यसरी जलदेवताले सुनको बञ्चरो निकालेर यो तिम्रो हो भनि सोधे । सुनको बञ्चरो देख्दा साथ छुचो दाउरेले हो हो यो बञ्चरो मेरै हो भन्छ । यसरी भुटो बोलेको जलदेवताले थाहा पाएर केहि नभनी जलदेवता पानी भित्र पसे पछि बाहिर आएनन् । त्यो लोभी दाउरेले भुटो बोल्नाले आफ्नो फलामको बञ्चरो पनि गुमायो र ऊ रुदै रुदै घर पर्कियो ।

यसरी भुटो बोल्दा लोभी दाउरेले आफ्नो भएको समान पनि गुमायो भने साँचो बोल्ने दाउरे आफ्नो बञ्चरो सहित सुन र चाँदीको बञ्चरो पायो । लोभले लाभ, लाभले विलाभ भन्ने कुरा दाउरे र बञ्चरे कथाबाट थाहा पायौँ यसरी कथा सकियो ।

श्रोतव्यक्ति:-गजाधर सापकोटा उमेर ७१, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.१० सुनकेशरी रानीको कथा

एकादेशमा यौटा राजा हुनुहुन्थ्यो रे उहाँको छोरीछोरा हुनुहुन्थ्यो रे । सुनकेशरी रानी छोरी हुनुहुन्थ्यो रे घरमा नहुनी न्वाइ रहनुहुन्थ्यो रे एक दिन पधैंरामा गएर नुवाउनु भएछ रे सुनकेशरी रानीको एउटा सुनको केश्रा हराएछ रे घरमा आएर सुनको केश्रा रानीले गन्नु भो सुनको केश्रा नपुग्दाखेरि सुनको केश्राको खोजी भयो सरकारले भन्नुभयो सुनकेशरी रानीको सुनको केश्रा हरायो । कसले सुनको केश्रा भेटेको छ मेरो सुनकेशरी रानी उहाँलाई नै दिन्छु भनेर सरकारले भन्नुभयो । सुनकेशरी रानीको केश्रा सुनको केश्रा उहाँको माहिला दाजुले भेट्नु भएको रछ । सुनकेशरी रानीलाई विवाहको लगन आयो भनेर भन्दा खेरि सुनकेशरी रानीले एउटा रुखमा गएर रुख चड्नु भयो । सुनकेशरी रानीलाई राजाले बुबाले लिन जाँदा खेरि रानीले भन्नु भएछ । भ्रर न भ्रर सुनकेशरी रानी लगन नै वित्दो भो भर्न त भर्थे हे मेरो बुबा ससुरा पर्नुभो भन्दा उहाँको बुबा ती नै वित्नुभो । आमा जानुभयो ओर्ल न ओर्ल सुनकेशरी रानी लगननै वित्दो भो भर्न त भर्थे हे मेरो आमा सासु पर्नुभो उहाँ वित्नु भयो आमा । ठूलो दाजु जानु भयो ओर्ल न ओर्ल सुनरुप चेली लगन वित्दो भो भर्न त भर्थे हे मेरो दाजु जेठाजु पर्नु भो उही वित्नु भो । माहिला दाजु जानुभयो र रुख ढालु की भर्ने रुख ढालु कि भर्ने भनेर सुनकेशरी रानीले भन्नुभयो । भर्न त भर्थे हे मेरो दाजु पुरुषै पर्नु भो । भनेपछि उहाँ पनि त्यही बस्नु भयो । कान्छा भाइ गएर भर्नु न भर्नु सुनकेशरी रानी लगनै वित्दो भो भनेर कान्छा भाइले भन्नुभयो । कान्छा भाइले भन्दाखेरि सुनकेशरी रानी भर्नु भएन । सुनकेशरी रानीले भन्नुहुन्छ । बढ न बढ चम्फा काली कैलाशै पुर्याइदेउ । हुलुक्क भन्नुभयो कदमको रुख बढ्नुभयो । अलि माथि पुग्नुभयो । त्यसबाट फेरि कान्छा भाइ पुगेपछि भर्नु न भर्नु सुनकेशरी रानी लगनै वित्दो भो भनेर कान्छा भाइले भन्नुभयो । सुनकेशरी रानीले भन्नु भयो । म भर्दिन्न भन्दा खेरि म माथि आउछु भनेर दिदीलाई भन्नु भयो । सुनकेशरी रानीले भन्नुभयो भाइ तिमि यहाँ नआउ यहाँ आउदा खेरि भोक लाग्छ तिर्खा लाग्छ भनेर सुनकेशरी रानीले भन्नु भयो । भाइले भन्नु भयो मलाई भोक लाग्दैन, तिर्खा लाग्दैन दिदी

भनेर भाइले भन्नु भएपछि त्याबार दिदीले पटुका फुकालेर भाइलाई चम्फाको रुखमा माथि
 लिनु भयो । भाइले माथि पुग्नेसाथ भोक लाग्यो दिदी भन्नुभयो । चम्फाको रुखमा बसेर
 के खान पाउने त सुनकेशरी रानीले पटुकामा राखेको चामल र जहुँ फुकालेर दिनु भयो ।
 भाइ नपोखाइ खाउ भनेर सुनकेशरी रानीले भन्नुभयो । भाइले आदि भुइँमा भारेर आदि
 खानु भयो । त्यसरी खाँदा खेरि चामलको गाई भयो तिलको भैसी भएर रुखको फेदमा
 कराउन थाल्यो त्यसरी कराउदा खेरि सुनकेशरी रानी भुइँमा झर्नु भयो । सुनकेशरी रानी
 भुइँमा झरेर बस्तुभाउको स्याहार सुरार गर्नुभयो । त्यसैगरी बसिरहनु भएको थियो ।
 बिन्द्रो वनमा एउटा मान्छेहरु आउदाखेरि भाइ घरमा बसि रहेको बेलामा मान्छेले सोध्नु
 भयो । भाइ तिमी कति राम्रो भन्दा खेरि भाइले भन्नु भयो म त के राम्रो मेरो दिदी त
 कति राम्रो हुनुहुन्छ भनेर भाइले भन्दाखेरिमा दिदी कहाँ जानुभएछ भन्दा बस्तु हेर्न
 जानुभएको फेरि भोलि पल्ट आउनु भो मान्छेहरु र दिदीलाई यस्तो मान्छे आउछ
 आउनुभएथ्यो भनेर भाइले भन्दा खेरि दिदीले कालो मोसो लाएर बसिरहनु भएको थियो ।
 मान्छे आउदा खेरिमा पानी माग्नु भो खानलाई सुनकेशरी रानीले पानी दिनु भयो ।
 सुनकेशरी रानीले दिनु भएको पानी उसैलाई छ्यापदिनु भयो र सुनकेशरी रानी कति राम्रो
 भएर टल्किनु भयो । सुनकेशरी रानीलाई उहाँहरुले लिएर जानु भयो । भाइले बस्तु हेरेर
 आउदा खेरिमा दिदी घरमा हुनुहुन्न कहाँ जाने के गर्ने बानी रहेको एउटा बुढो गाई थियो
 त्यो गाईले भन्यो बाबु तिमीलाई मैले मुख बाउदा खेरि मेरो मुखमा पस भोलि मैले मुख
 बाउदाखेरि तिमी मेरो मुखबार निस्केर बस भनेर गाईले भन्नु भो र त्यो सानो भाइ त्यसै
 गाईको पेटमा पसेर बसेर भोलिपल्ट बेलुका साँझ पर्यो । बाघ आएर गाईलाई खान
 खोज्दा खेरि गाईले भन्नु भयो मेरो जिउमा कति भुत्ला छ तिमीले गनि सकेर मात्रै मलाई
 खाउ भन्नु भयो । शिर देखिको भुत्ला गन्दै जाँदाखेरि बीचो ढाडमा पुगेपछि गाई
 हल्लिनुभयो र भुत्ला बिसियो फेरि गन्दै जाँदा खेरि कम्मरमा पुग्यो फेरि गाई हल्लिनु भयो
 त्यसै बिसियो फेरि गन्दै जाँदा खेरि पुच्छरमा पुग्दा खेरि गाई हल्लिनु भयो र बाघले त्यसै
 बिसियो । त्यतिखेर भाले बासेर बाघ बन तिर गयो । बिहान गाईले मुख बाए पछि भाइ

मुखबाट निसिकएर बस्यो । त्यसै बेलामा सुनकेशरी रानीलाई कहाँ भेटुला भनेर भाइ रुदै हिड्दा खेरिमा सुनकेसरी रानी राजाको दरवारमा गएर बसी रहनु भएको थियो । भ्यालमा बसेर कपाल कोरि रहनु भएको थियो । सुनकेशरी रानीको काँइयो भुँइमा भर्दा खेरि सुनकेशरी रानीले भन्नु भयो । मेरो भाइ भएपनि मेरो काँइयो टिपेर यहाँ ल्याइदिन्थ्यो भनेर सुनकेशरी रानीले भन्नु भयो । भाइ ती पुगेको बेला रहेछ र दिदी म यही छु भनेर भाइले भन्दा खेरि आफ्नो पटुका फुकाएर भाइलाई भ्यालबाट सुनकेशरी रानीले माथि लानुभयो । सुनकेशरी रानीले भाइलाई बाकसमा हालेर राख्नु भयो । खाना पकाउनु हुन्थ्यो एक भाग बढी खाना लाउनु हुन्थ्यो । सधै त्यसो गर्नु हुन्थ्यो । एक दिन सुनकेशरी रानीलाई श्रीमान्ले भन्नु भयो तिमिले कस्सलाई खाना पस्केको भन्नुभयो मेरो भाइलाई खाना पस्केको भनेर रानीले भन्नु भयो । तिम्रो भाइलाई कहाँ छ लेउ भनेर भन्दा खेरि सुनकेशरी रानीले भाइलाई बाक्साबाट भिक्नु भयो । सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फुलको माला, मेरो कथा बैकुण्ठमा जाला, मैले भन्दा सरासरी आउला ।

श्रोतव्यक्ति:-नवराज सापकोटा उमेर ३०, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.११ हिरण्यकश्यपुको कथा

एकजना हिरण्यकश्यपु नाम गरेको दैत्य छ । त्यो दैत्य चाहिँ अब तपस्या गर्न ब्रह्माजी कहाँ गयो । दैत्यहरुको काम के छ भने उनीहरु ब्रह्माजीको तपस्या गर्छन् । ब्रह्माजीको तपस्या गरेपछि ब्रह्माजी खुसी हुनु भो धेरै समयसम्म तपस्या गरेपछि बाबु तिम्रो तपस्या परिपूर्ण भयो उठ तिम्रीलाई के बरदान चाहिन्छ भन्दा उस्ले यस्तो बरदान माग्यो कि प्रभु म त दिउसो पनि नमरु, राति पनि नमरु, भित्र पनि नमरु बहिर पनि नमरु, अस्त्रले पनि नमरु, शस्त्रले पनि नमरु, जलमा पनि नमरु स्थलमा पनि नमरु, जीउदाले पनि नमरु, मरेकाले पनि नमरु, यस्तो प्रकारको बरदान माग्यो हुन्छ भनेर बरदान दिनुभयो ब्रह्माजीले उसलाई घमण्ड भयो अब त म त कहिले पनि मर्दिन । म यस्तो प्रकारले नमर्ने भएको कारणले गर्दा मैले जे गर्नपरेपनि हुन्छ भनेर संसारमा आतङ्क मचाउन थाल्यो । यस्तै आतङ्क मचाउँदै गर्दा खेरि उसले देवलोक जित्यो इन्द्रलाई जित्यो यमराजलाई जित्यो बरुणजीलाई जित्यो कुबेरजीलाई जित्यो एक छत्र राज्य गर्यो । त्यसो भ पछि उसले भन्यो कसैलाई पनि ईश्वर मान्नु पर्देन सबभन्दा ठूलो व्यक्ति भनेको हिरण्यकश्यपु हो हिरण्यकश्यपुको तपस्या गरेहुन्छ भनेर यस्तो प्रकारको प्रचार प्रसार गर्यो त्यसपछि भगवान् विष्णुको विरोध गर्न थाल्यो । भगवान् विष्णु सर्वश्रेष्ठ परमेश्वर भएको कारणले गर्दा उ भन्दा म ठूलो हुँ भनेर उसले यस्तो प्रकारको धाक धम्की देखायो किनभने उसलाई घमण्ड भएको थियो म त कहिलेपनि मर्दिन नमर्नि भएपछि त जे गरेपनि हुन्छ मरेपो मर्निभए पो पाप लाग्छ भन्ने भएको कारणले गर्दा खेरि अब मर्नि भएदेखि डर हुन्छ कहिले नमर्नि मान्छेले जे गरेपनि हुन्छ भन्नी भएको कारणले गर्दा खेरि यस्तो अवस्थामा थियो । तर उसका चार भाइ छोरा थिए सनलाद, अनुलाद, लाद र प्रह्लाद नाम गरेका । प्रह्लाद चाहिँ भगवान विष्णु भगवान्का भक्त थिए त्यसो भएको कारणले गर्दाखेरि उसले पढ्न पठायो आफ्नो गुरु कहाँ र उसले के सिकायो गुरुलाई भने गुरुजी यसलाई यस्तो कुरा सिकाइदिनु ईश्वरको भक्ति यसले कहिले नगरोस् हिरण्यकश्यपु मात्र सर्वश्रेष्ठ व्यक्ति हो भन्ने कुरा थाहा पाओस् । भनेर यस्तो प्रकारको जब

गुरुलाई भनेपछि गुरुले गएर वहाँ सिकाउन लाग्नु भयो सिकाउन लाग्दा खेरि प्रह्लादजीले त गर्भमै नारदजीले सिकाइ दिएको कारणले गर्दा उसको आमाको नाम कयाधु हो । कयाधुलाई एकचोटि इन्द्र महाराजले हरण गरेर लगेको बेलामा नारदजीले लगेर कयाधुलाई ज्ञान सिकाउनु भो कयाधुत निदाउनु हुन्थ्यो तर त्यो प्रह्लाद चैं गर्भमा भएको बच्चाले त्यही ज्ञान सिक्थ्यो । त्यसो भएको कारणले गर्दा उलाई सबै कुरा थाहा थियो तसर्थ उसले केही पनि पढ्नु पर्ने थिएन । खाली अब गुरुले जे पढाए पनि नारायण नारायण भन्थ्यो प्रह्लादजी यसो गर्दा खेरि अब कति पढ्यो त मेरो छोराले भनेर जब हिरण्यकश्यपुले आफ्नो छोरालाई काखमा ल्याएर बोलायो बाबु तैले के पढिस् भनेको उसले भन्यो प्रभु पिताजी अब के पढ्नु पर्छ र संसारमा हरि नाम भएपछि केही पनि पढ्नु पर्दैन ईश्वर भएपछि सबै कुरा पुग्छ भगवान् विष्णु सर्वश्रेष्ठ हुनुहुन्छ त्यसो भएपछि त्यतिकुरा मैले जान्छु छ मैले पढ्नु पर्ने कुरा केही पनि छैन भनेपछि यो कुरो त भएन बाबै भनेर फेरि पढ्न पठाइयो गाली गरियो भन्नुस् गुरुजी किन यस्तो भयो । कल्ले सिकायो भन्दा इनको होस नै छैन नारायण सुधा पिइ, भक्तृता पाठशालमा पुग्नासाथ भयो सुरु । अब कसैले पनि सिकाको छैन यस्सलाई इनको होस छैन यिनको बेहोसी भएको कारणले गर्दाखेरि यस्तो गर्न थाले भनेर संस्कृतमा पनि भने नमत् प्रणितम् नपरत् प्रणितम् मैले पढाको पनि होइन कसैले पढाको पनि छैन । यिनी त नैसर्गिक व्यक्ति हुन् । भने पछि लु फेरि पढाउनु भनेर पठाइयो । तर त्यति बेला पनि पत्तो लागेन फेरि बोलायो तैले जानिस भनेको मैले नौ कुरा जानेको छ रे प्रह्लादजीले भने नौ कुरा जान्ने भनेको के रछ भन्नेदेखि स्मरण् कीर्तनम् विष्णु स्मरण् पाद सेवनम् अर्चनम् बन्दनम् दास्यम् सख्य मात्र निवेदनम् । भगवान् विष्णुको पूजा गर्नुपर्दछ, उहाँको नाम श्रवण गर्नु पर्दछ, उहाँकै पूजा गर्नुपर्दछ, उहाँकै दाश बन्नुपर्दछ, आत्मा निवेदन गर्नुपर्दछ यति भएपछि नवदा भक्ति भएपछि सबै कुरा परिपूर्ण हुन्छ पिताजी अरु केही पनि चाहिदैन भनेपछि लु त तँ मर्ने भइस् तलाइ मैले मार्नु पर्यो भनेर हिरण्यकश्यपुले आफु घमण्डी भएर अब कि चै त तुरुन्त मैले भनेको मान हिरण्यकश्यपुलाई ईश्वर मान होइन भने तलाइ त मार्नु पर्यो भनेपछि पिताजी मलाई

मारन सक्नुहुन्न मारने मराउने त अर्को छ, यहाँ कसैले आफुले मारे पनि मरिदैन अब आफ्नो समय नभैकन मान्छे मर्दा पनि मर्दैन समय पुगेपछि उसलाई कसैले रोक्न पनि सक्दैन त्यसो भनेपछि लु यलाई तुरुन्त मारु पर्यो भनेर अनि उसले माथि पहाडको टाकुराबाट गुनट्याउन लगायो त्यस्तै प्रकारले हात्तीलाई कुल्च्याउन लगायो त्यस्तै प्रकारले अनि सर्पहरूलाई टोक्न लगायो धेरै राक्षसहरूलाई मारन लगायो तर केही पनि नभएपछि फेरि ठूलो एउटा कराइमा तल ध्यू तताएर त्यसमा डुबाउन लगायो । त्याँपनि केहीपनि भएन होलिका नाम गरेकी उसकी बहिनीलाई ल्याएर आगोमा ल्याएर डढाउनु लगायो तर त्याँपनि उनलाई केइपनि नभएपछि उनको आयु सकिएको थिएन आयु नसकिएपछि कति गर्नु केही गर्दैन किनभनेदेखि आयुको अगाडि वायुको पनि केही लाग्दैन भनेर । त्यसो भएको कारणले गर्दा त्यसो भएको कारणले गर्दा खेरि अब उसले अब त तलाइ मैले आफैले मारु पर्यो बाबइ र म तलाइ मार्छु लु त उठ भनेर खड्क लियो पिताजी तपाई मारन सक्नु हुन्न किनभने ईश्वरले रक्षा गर्छ सबै तिर भनेपछि तेरो विष्णु काँ छ त ? भनेको प्रह्लादजीले भने जले विष्णु, थले विष्णु, विष्णु पर्वत मष्टके, ज्वाला माला कुले विष्णु, सर्वइ विष्णु मइम् जगत् । ईश्वर त सबै तिर व्याप्त छ । जस्तो प्रकारले अक्षरहरू हुन्छन् ती अक्षर धेरै अक्षरमा अ नभएको कुनै पनि अक्षर हुँदैन जस्तै मान्छेले क भन्नु पर्यो भन्देखि अ आउछ, श भन्नुपर्यो भनेखि नी अ आँउछ, ट भन्नु पर्यो भनेदेखि नी अ आउछ, त्यस्तै प्रकारले कुनै पनि जीवमा ईश्वरको एउटा एउटा शक्ति बसेको हुन्छ । ईश्वरको शक्ति हुन्जेल सहज जीव प्राण रहन्छ, तर ईश्वरको शक्ति हराएपछि त्यो प्राण उड्छ, त्यसो भएको हुनाले सबै यो विष्णुमय जगत हो यो । बुभ्नु भो पिताजी भनेपछि त मर्न चाहेको छस् त्यसो भएदेखि के यो सुकेको खम्बामा पनि ईश्वर छ त ? भनेर यस्तो प्रकारले जब उसले सोधे पछि यो सुकेको खम्बामा पनि भगवान् विष्णु हुन्छ किन भने ईश्वर नभएको त तत्व नै हुँदैन जस्तो प्रकारले संसारमा रहेका जति पनि प्राणीहरू छन् ती प्राणीहरू मध्ये वनस्पिती प्राणी जति सबै औषधि प्राणी हुन्छन् । अरु जति प्राणीहरू छन् ती सबै काम लाग्ने हुन्छन् जस्तै के हुन्छ, भन्देखि अयोग्य पुरुषो नास्ति योजकस्तो दुर्लभ

काम नलाग्ने व्यक्ति कोही पनि हुदैनन् त्यसलाई योजना गराइदिने मात्रै मान्छे आवश्यक पर्छ भन्नी भएको कारणले गर्दा खेरि लु त्यसो भएदेखि तेरो खम्बामा विष्णु देखा भन्नसाथ त्यो खम्बा फरर फुटेको छ । फुट्न साथ त्याँ त नृसिंह भगवान् उत्पन्न हुनु भो आदि चाहिँ माथि कम्मर भन्दा माथि चाहिँ बाघको अनुहार छ सिंहको अनुहार छ कम्मर भन्दा मुन्तिर चैं मानिसको अनुहार छ । उसले ब्रह्माजीसँग वरदान माग्दा खेरि आज सम्म तपाइले सुष्टि गरेका कुनै पनि प्राणीले पनि मलाइ मार्न नसकुन् भन्ने भएको कारणले गर्दा इश्वरले त्यस्तो अवतार धारणा गर्नु पर्ने भो ट्याक्क साँभ्रको बेलामा भगवान् नारायण भगवान् विष्णु नृसिंह भगवान्ले त्यस हिरण्यकश्यपुलाई लिएर काखमा लिएर गएर बलेसीमा पुग्नु भो त्यसपछि अब तिमिले के गर्न खोजेको भनेर हरिलाइ सोध्यो उ वहाँले भन्दिनु भो बाबै तेरो त मर्ने काल आयो तैले मर्ने बेला भयो भनेपछि तिमि मलाइ मार्न सक्दैनउ किन मार्न सक्दैनउ भन्दा ब्रह्माजीले मलाइ वरदान दिएको छ म त दिउसो पनि नमरु राती पनि नमरु भन्थ्यो छ त भनेपछि भगवान्ले भन्दिनु भयो त्यसैकारणले तलाइ साँभ्रको बेलामा तलाइ ल्याको सूर्य नारायण हुन्जेल दिउसो हुन्छ तारा लागेपछि राती हुन्छ । अब त तारा पनि लागेका छैनन् सूर्यनारायण पनि अस्ताइसक्नु भयो । राती हो कि दिउसो लु भन् भनेपछि म त भित्र पनि नमरु बाहिर पनि नमरु भन्थ्यो छ नी हो त्यसै कारणले यो घरको ठेला भन्दा भित्र भित्र हुन्छ यताभन्दा बाहिर बाहिर हुन्छ । त्यसो हुनाले तलाइ बीचमा बलेसीमा राखेको बुझिस् । भनेपछि ए म त अस्त्रले नी नमरु शस्त्रले नी नमरु भन्थ्यो छ नि भनेको अस्त्र शस्त्र भनेको हतियारहरु हुन् अब अस्त्र पनि होइन शस्त्र पनि होइन त्यसैले तलाइ त मैले नड मार्नु पर्छ भनेको तलाइ मलाइ त जिउदाले पनि नमरु मरेकाले पनि नमरु भन्थ्यो छ नी हो त्यसैकारणले यो नडलाई कसैले काटेर फालिदियो भने दुख्दा पनि दुख्दैन यो त नमरेको पनि भो जिउदो अब मरेको भनु भने यो त बढ्छ त्यसै हुनाले जिउदो पनि भो मरेको पनि भो त्यसो हुनाले जिउदाले पनि नमरु मरेकाले पनि नमरु भनेको तेरो माग पूरा भएको छ भनेपछि त्यसो भए देखि त अब मेरो शक्ति भएको बेलामा बज्र पनि मै न जस्ता थिए अहिले पाजी नडले मर्नु पर्दछ

भनेर उसले स्वीकार गर्यो भगवान् विष्णुले त्यसको शरीर दुई फ्याक पारेर फाल्दिबक्सियो अनि संसारमा दुन्दुभी बाजा बजे आतंकको अन्त्य भयो । यसप्रकार कसैले घमण्ड गर्यो भने घमण्ड चुर हुन्छ अर्को कुरो के छ भन्दादेखि यहाँ जब संसार ध्वस्त हुन आट्यो भने उसले सात जनाको विरोध गर्छ रे सात जनाको विरोध गरेपछि मैले मारिँछु भनेर भगवान् भन्दिनु भएको थियो यदा देवेसु, वेदसु, गोसु, विप्रेसु, साधुसु, धर्मेद महेद विपृभदे सभ आसु विनश्चिती । जब कसैले देवताको विरोध गर्छ कसैले वेदको विरोध गर्छ कसैले ब्रह्मणको विरोध गर्छ, कसैले गाईको विरोध गर्छ र भगवान् विष्णु भगवान्को विरोध गर्छ र धर्मको विरोध गर्दछ भनेदेखि त्यो आफैँ नाश हुन्छ भनेर भगवान्ले भन्दिबक्सेको छ । त्यसै कारणले हामीले यो सातवटाको विरोध गर्नुपनि हुदैन, कहिले घमण्ड गर्नु हुदैन, जन्मेको मान्छे अवश्य मर्छ कहिले पनि त्यसलाई पार लाग्दैन त्यसो हुनाले अब ईश्वरको भक्ति गर्न कहिले छोड्नु हुदैन भन्नी उपदेश सहितको यो जुन लोककथा चाहिँ हामी ब्राह्मण वर्गमा संचारन भैरहेको छ ।

श्रोतव्यक्ति:-पशुपती सापकोटा उमेर ४५, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.१२ दुई मीतको कथा

एकादेशमा एउटा ठूलो जंगल थियो र त्यो जंगलमा चै तपाइको एउटा जङ्गलको ठूलो रुखमुनि एउटा हात्ती बस्थ्यो भन्देखि त्यो रुखको माथिबाट चै के त लाटाकोसेरो बस्थ्यो र तिनीहरु दुई जना चाहिँ एक आपसमा मित थिए र मितज्यू थियो र सधै उनीहरु आफ्नो दिनचर्या अब हात्ती लाटाकोसेरो अब सँग सँग जस्तै हुन्थिए हैन कहिले हात्तीको अब टाउकोमा बसेर लाटाकोसेरो डुल्ल जान्थ्यो । अब हात्ती पनि अब चारो खोज्न आफ्नो खानेकुरा खोज्नको लागि जङ्गलको चै आसपास वरिपरि चैनी जान्थ्यो । र आपसमा बेल्ला फर्केर आएर उ रुखमा बस्थ्यो र हात्ती तल फेदमा आराम गर्थ्यो र उनीहरु एक आपसमा मिठा मिठा कुराहरु गर्थे र उनीहरुको मित्रता अत्यन्तै राम्रो थियो र उनीहरुले चै अत्यन्त उनीहरुमा प्रेम स्नेह थियो र एक दिन हात्ती एकलै तपाइको अब चारो खोज्नको लागि चाइनि अब जंगलमा गएको थियो र जादा जादा उसको अब खानेकुरा खोज्ने क्रममा उ आफ्ने बासस्थान भन्दा अलि निकै टाढा पुग्यो । र त्याँ र अचानक उसलाई चाहिनी ह त्यो टाढा पुगेपछि अचानक त्याँ राक्षसहरुले चाहिँ उसलाई भेट्यो र उसलाई चै समातेर के हो त राक्षसको राजाको भाठाउँ उसले लिएर गयो र हात्ती अचम्म मान्यो उसले चै मलाइ किन लिएर जानु भको तपाइहरुले भनेर भने पछि र उसले चै त्यो राक्षसको अब त्यो सेनाहरुले भन्यो कि र हाम्रो महाराजले चै एउटा हात्ती खोजेर हामलाई लेर आउनु भन्नु भएको थ्यो र र तिमलाइ हामीले भेट्यौ र हामीले चै र महाराजको पासमा हामले पुराउनै पर्छ र उसले महाराजको पासमा हात्तीलाई पुर्यायो र भन्यो कि महाराज हामीले चैनी हजुरको आज्ञा अनुसार यो हात्तीलाई लिएर आयौ । भनेपछि अनिखेर ल धेरै राम्रो गर्थौ स्याबास भनेर भन्यो । र उसले हात्तीलाई भन्यो कि र मैले चै हिजो राति सपनामा त हात्तीको मासु खाको सपना देखेको थिए र त्यै भएर मैले आफ्नो सेनाहरुलाई हात्ती जहाँबाट भएपनि हात्तीलाई खोजेर ल्याउ भनेको हुँ र अब तिमिलाई समातेर ल्याएछन् मेरो सेनाहरुले अब तिमि चाहिँ मेरो आहारा बन्नु पर्छ । र तिम्रो अन्तिम इच्छा केही छ भन्देखि ल भन र त्यसो भनेपछि अनि हात्तीले चै हँ अत्यन्तै

आफु दुःखी भयो र उस्ले चैं आफ्नो अब के भन्यो भन्देखि मेरो अन्तिम इच्छा के छ भन्देखिन् अँ मेरो यौटा मितज्यू हुनुहुन्छ लाटाकोसेरो र उ चैं हँ यही जङ्गलको त्याँ रुखमा बस्छ र उ चैं अब तपाइहरुले मलाइ यहाँ ल्याए पछि र उ अत्यन्तै दुःखी भएको होला । चिन्तित भएको होला किनभने देखि सधै म फर्किएर अब बास बस्ने ठाँउमा त्यही रुख मुनि जान्थे । र हामी एक आपसमा मिठा तिता मिठा कुरा गर्थ्यौ र बस्थ्यौ र उ अत्यन्त दुःखी भएको होला । र एक चोटी मलाइ चैं र ठिक छ तपाइले अब मलाइ जे गर्नुहुन्छ गर्नुहोस् म एकचोटी चैं मेरो मित्रलाई मलाइ भेट्न दिनुहोस् भनेर भन्यो अनि राक्षसको राजाले भन्यो कि ल ठिक छ ल तिमलाई चैं ल अब पक्का तिमि आउनुपर्छ र एकचोटी आफ्नो मित्रलाई भेटेर आउ र भोली तिमि चैनी जसरी भएपनि यहाँ आउनुपर्छ भनेर भन्यो पछि ल हुन्छ हात्तीले हुन्छ भन्यो र उ फर्कियो गयो र अत्यन्त दुःखी हुदै एकदम चिन्तित भएर उ फर्किएर आयो । र आउदै गर्दा र आएर उसले चैं अनि लाटाकोसेरो भाठाँउ आइपुग्यो । र लाटाकोसेरो हात्तीलाई देखे वित्तिकै र खुसी भयो । र उसले चैनी सोध्यो कि हैन मितज्यू तपाई कहाँ जानु भको थ्यो र किन हिजो आउनु भएन भन्यो पछि हात्तीले सम्पूर्ण वृतान्त हिजोको वृतान्त सुनायो । र यो कुरा पनि जानकारी गरायो कि अब म चैं अकालमा मर्ने भए र राजाले चैं यसरी मलाइ सपनामा चैं हात्तीको मासु खा देखेको रहेछ र त्यही भएर चैं मलाइ अब मेरो मासु खाने भो राक्षसले अब हाम्रो मित्रता यति नै रहेछ र मितज्यू दुःख नमान्नुस् अब मैले त राजासँग प्रतिज्ञा गरीसकेको छु वचन दिसकेको छु त्यसैले अब म जान्छु भनेपछि लाटाकोसेरोले भन्यो कि ल ठिक छ मितज्यू र म पनि तपाईको साथमा जान्छु भनेर अनि हात्तीको टाउकोमा लाटाकोसेरो बस्यो र हात्ती चैं फेरि राक्षसको दरबार तर्फ अघि बढ्यो र उनीहरु हँ उनीहरु त्यसपछि हात्तीको हात्ती राक्षसको दरबारको छेवैमा पुग्यो र राक्षसहरुले देखेपछि ल हात्ती आयो भन्दै उनीहरु खुसी भए र राजाको पासमा हात्ती गयो र लाटाकोसेरो चाहिँ नि एकदमै उसको टाउकोमा चैं निदाएको जसरी बसीरहेको थियो र जब दरबार भित्र पुग्ने वित्तिकै उ झल्यास व्युभे जसरी चैं उसले चैं हँ झल्यास् व्युभे जस्तो गर्यो र

भन्यो कि तुरुन्त भन्यो कि ल त्यो राजकुमारी कहाँ छ यहाँ ल्याउ यो राजाको राजकुमारी
 खैँ राजकुमारीलाई तुरुन्त यहाँ हाजिर गराउ भनेर उसले भन्यो र सबै छक्क परे होइन
 किन चाहियो राजकुमारी म राजकुमारीसँग विया गर्ने हो र मेरो विवाह राजकुमारीसँग
 हुनुपर्छ र महाराज मलाइ चैनी ल तपाइले तपाइकी छोरीसँग विया गराइदिनु पर्यो
 भनेपछि अनि महाराजले चैँ उसलाइ चैँ भन्यो लाटाकोसेरालाई भन्यो ए तैले के भनेको
 त्यस्तो र मेरो छोरीसँग तैले किन विहा गर्ने मैले किन विहा गर्दिनु पर्यो भनेपछि र उसले
 भर्खर मैले अहिले यहाँ भर्खर अहिले सपना देखेको की मैले तपाइको छोरीसँग एकदम
 धुमधामसँग विवाह गरेको सपना देखेँ भनेपछि अनि महाराज राक्षसको राजाले भन्यो कि
 ए उल्लु किन त्यसो भनेको र सपनामा देखेको कुरा पनि कहिले विपनामा मिल्छ भनेपछि
 लाटाकोसेरोले तुरुन्त जवाफ दिहाल्यो कि महाराज तपाइले पनि सपनामा चैनी हात्तीको
 मासु खाको देख्यो भन्दैमा र मेरो मितज्यूलाई तपाइले चैँ खानु पाउनु हुन्छ भनेपछि अनि
 राजा नाजवाफ भयो र अनि र हात्तीलाई र लाटाकोसेरालाई र उसले फर्काइदियो र यसरी
 अत्यन्त बुद्धिमानी पूर्वक लाटाकोसेरोले चैनी आफ्नो मित्रलाई हँ राक्षसको मुखबाट
 बचाउन सफल भयो । र यसरी चै यो हँ र उनीहरु फेरि फर्किएर आएर धेरैलामो
 समयसम्म आफ्नो मित्रता कायमा राख्दै त्यही जंगलमा र बसोबास गर्न थाले । ल हवत्
 धन्यवाद कथा यति नै हो र सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फुलको माला, यो कथा
 बैकुण्ठ जाला, हँ भन्नेबेला मुखमा खुरु खुरु आइजाला ।

श्रोतव्यक्ति:-दिपा सापकोटा उमेर ४७, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

३.१३ सानी चरी

एउटा जंगलमा सानी चरीका आमा छारी थिए । सानी चरीको आफ्नो शरीरको रङ हरियो थियो । तर सानी चरीलाई आफ्नो शरीरको रङ हरियो भएको औधी पिर थियो । किनकी उसलाई आफ्नो शरीरको रङ रातो भएको मन पर्थ्यो ।

एकदिन त्यो सानी चरी आफ्नो चारो खाज्जका लागि घर छोडेर हिँडि ऊ जाँदा जाँदै एउटा रुखको हाँगामा बसी, हाँगामा बस्दा बस्दै भुसुक्क निदाइ निदाउदा निदाउदा उसले आफ्नो शरीरको रङ रातो भएको सपना देखि उसलाई आफ्नो शरीरको रङ रातो भएकोले खुसी लाग्यो । यत्तिकैमा एकछिन पछि जङ्गलको चराको राजा बाज सानी चरीको नजिकमा आई च्याप्यै भ्रम्टन थाल्यो । अनि सानी चरी भागी उ जुनसुकै छाडीमा पसेपनि बाजले उसलाई लखेट्न छोडेन । उसले मनमनै सोची ओहो मेरो शरीरको हरियो भएको भए त बाजले लखेट्ने थिएन म हरियो भाडीमा लुकेर बस्न सक्थे । यसरी उसले पछुतो मान्दा मान्दै ऊ सपनाबाट बिउँभई । भनि उसले आमालाई सम्झदै घरतिर गई त्यहाँ उसले आफ्नो आमालाई सपनाको कुरा सुनाई ।

यसरी आफ्नो शरीरको रङ रातो भन्दा हरियो नै राम्रो भएको उसले सोची र पछुतो मानी । यसरी सानी चरीको कथा सकियो ।

श्रोतव्यक्ति:-कृषला पराजुली उमेर ११, कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग

चौथो परिच्छेद

सङ्कलित लोककथाहरुको वर्गीकरण र विश्लेषण

४.१ सङ्कलित लोककथाहरुको वर्गीकरण

४.१.१ पौराणिक कथा

१. हिरण्यकश्यपुको कथा

४.१.२ मानिस र पशुपन्छी सम्बन्धी लोककथा

१. कर्मको फल

२. दुई मीतको कथा

३. न्याउरी मारी पछुतो

४. सानी चरी

५. बाघको सिकार

६. खरायो र कछुवा

७. स्याल र बाघ

४.१.३ सामाजिक लोककथा

१. बाबु मिल्काउने डोको

२. लोभी बुढाबुढी

३. दाउरे र बन्चरो

४.१.४ अतिप्राकृतिक लोककथा

१. ब्युटी र दैत्य

२. सुनकेशरी रानीको कथा

४.२ सङ्कलित लोककथाहरुको विश्लेषण

सङ्कलित लोककथाहरु मध्ये ८ ओटा कथालाई तत्त्वगत आधारमा निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२.१ हिरण्यकश्यपुको कथा

कथानक

प्रस्तुत कथा पुराणमा आधारित लोककथा हो । यस कथामा हिरण्यकश्यपु नामक दैत्यले ब्रह्माजीको तपस्या गरी कहिले नमर्ने, कसैले मार्न नसक्ने किसिमको बरदान प्राप्त गर्दछ । कहिले नमर्ने भएपछि उसमा अहंकार बढ्दै गई भगवान नारायणको विरोधमा लाग्दछ । उसको आफ्नै छोरा प्रह्लाद नारायणको भक्त निस्किएपछि भन् उ क्रोधित हुन्छ र आफ्नो छोरालाई मार्न लाग्दा भगवान् नारायणको नरसिंह अवतारबाट मृत्युवरण गरे सम्मको कथानक श्रृङ्खलित रूपमा प्रस्तुत भएको छ । यो कथानक पूर्ण देखिएको छ ।

पात्र

प्रस्तुत कथामा पात्रको रूपमा निम्न मानवीय र मानवेत्तर जनावर समेत आएका छन् । हिरण्यकश्यपु, प्रह्लाद, गुरु, ब्रह्माजी, नारायण, विष्णु, शिव, ईन्द्र, यमराज, बरुण, कुबेर, कयाधु, सनलाद, अनुलाद, लाद, नारद, नरसिंह, सर्प, हात्ती आदि । माथिका पात्रहरु मध्ये मुख्य पात्रको रूपमा हिरण्यकश्यपु, प्रह्लाद, नरसिंह आदि रहेका छन् ।

परिवेश

यस कथाको परिवेशको रूपमा देवता तथा राक्षसको समय आएको छ । देवलोक, ब्रह्मलोक, भगवान् नारायणको धाम बैकुण्ठ, शिवको बासस्थान कैलास समेत परिवेशको रूपमा आएको छ । हिरण्यकश्यपुले आफ्नो छोरालाई पढ्नको लागि गुरुकुलमा पठाएबाट त्यस समयमा गुरुकुलको प्रारम्भ भैसकेको देखिन्छ ।

उद्देश्य

यस कथाले मूल उद्देश्य जति नै सुकै शक्ति प्राप्त भएको व्यक्ति पनि अहङ्कारको कारण पतनको बाटो तर्फ अघि लाग्छ भन्ने हो । यस संसारमा जन्मने अवश्य मर्छ, मर्नेको जन्म निश्चय छ भन्ने श्रीमद् भागवत् गीताको भनाइलाई कथाले चरितार्थ गरेका छ । संसारमा जन्मेका सबै प्राणीहरु एक दिन अवश्य यस संसारलाई छोडेर जानु पर्छ भन्ने ज्ञान कथाले प्रदान गरेको छ । शक्ति प्रदान गरिदा व्यक्तिको आन्तरिक विशेषतालाई हेरेर दिनु पर्ने कुरा तथा आपराधिक मनस्थितिको मानिसले सत्ता पाएमा त्यसको दुरुपयोग गर्ने तर्फ कथाले संकेत गरेको छ ।

कुनै पनि परिस्थितिमा नमर्ने बरदान पाएको हिरण्यकश्यपुलाई उचित परिस्थितिको सिर्जना गरी मारिएकोबाट जस्तो सुकै समस्याको पनि हल हुनेछ भन्ने शिक्षा प्राप्त गर्न सकिन्छ । समाधान नभएको समस्या हुँदा भन्ने कुरालाई यस कथाले स्पष्ट पारेको छ । संसारमा ब्राह्मण, गाई, देवता, वेद, साधु, भगवान् सधैं पूजनीय हुने नैतिक शिक्षा समेत दिएको छ । प्रह्लादले गर्भमै बसेर सबै ज्ञान सिकेको उदाहरणबाट गर्भमा बालक रहदा आमाले राम्रो किसिमको वातावरणमा बस्नु पर्ने कुरा समेत सिकाएको छ । वास्तवमा बालक गर्भमा रहदा देखि नै सबै कुराहरु सिक्दै आउने हुदा त्यस तर्फ हामी सबैले ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ । शक्ति अहङ्कारको कारण मान्नु पर्ने व्यक्तिलाई नमान्दा पाएको सबै गुम्ने हुन्छ भन्ने नैतिक शिक्षा कथाले प्रदान गरेको छ ।

भाषाशैली

भाषा र शैली दुवै सरल, सहज, प्रवाहपूर्ण र आकर्षक रहेको छ । पुराणमा आधारित कथा भएकोले संस्कृतका श्लोकको समेत प्रयोग भएको छ । यस कथामा धर्मसँग सम्बन्धित शब्दहरुको बढी प्रयोग भएको छ ।

४.२.२ कर्मको फल

कथानक

प्रस्तुत कथा असल र खराब काम गर्ने दुई मानिसको कथा हो । यस कथामा असल काम गर्नेले पुरस्कार र खराब काम गर्नेले सजाय पाएको कथानक रहेको छ । एक जना बुढी मानिसले घाइते सुगालाई उपचार गरी निको पारे बापत सुगाले दिएको अनार दाना रोपेर फल्दा धेरै धन सम्पत्ति पाएको छ । अर्को एक जना अधबैँसे मानिसले आफैँले सुगालाई घाइते बनाइ उपचार गरेको छ । सुगाबाट अधबैँसेले समेत अनारको दाना पाउँछ तर त्यस अनार दाना रोप्दा फलेको अनारबाट विषालु जनावरहरु निस्केर टोकेको छ ।

पात्र

प्रस्तुत कथामा पात्रको रूपमा एक बृद्धा, अधबैँसे मानिस, सुगा, सर्प, विच्छी आदि रहेको छ । यस कथामा नायिकाको रूपमा एक सच्चा वृद्धा खलनायिकाको रूपमा अधबैँसे आईमाई र सहयोगी पात्रको रूपमा सुगा, सर्प, विच्छी आदि रहेका छन् ।

परिवेश

यस कथामा परिवेशको रूपमा ग्रामीण क्षेत्र आएको छ, बारीको छेउमा अनारको दाना रोपेबाट सो कुरा थाहा हुन्छ ।

उद्देश्य

असल कर्मको फल राम्रो र खराब कर्मको फल नराम्रो हुने कुरा यो कथाले सिकाउछ । हामीले दैनिक जीवनमा पनि गरेको असल र खराब कर्मको फल यसै जन्ममा पाउँछौं भन्ने कुरा कथाबाट शिक्षा लिन सकिन्छ । मानिसले आफ्नो जीवनमा जानेर अथवा नजानेर अरुलाई दुःख तथा हानी हुने किसिमको कामहरु गरिनै रहेका हुन्छन् र त्यसको फल प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा पाइ नै रहेको हुन्छ । चाहे त्यो हामीलाई लाग्ने विभिन्न रोगबाट प्राप्त हुने दुःखबाट होस् चाहे विभिन्न दुर्घटनाबाट । तथापि मानिस दुष्कर्म गर्न छोड्दैन । यसरी यस कथाले हामीलाई सत्कर्म गर्न तर्फ उत्प्रेरित गरेको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथाको भाषाशैली सरल, सहज र बोधगम्य रहेको छ ।

४.२.३ लोभी बुढाबुढी

कथानक

प्रस्तुत कथामा काग र बकुल्ला सँगसँगै बस्ने मित्र हुन्छ, कागको रंगको विषयलाई लिएर बकुल्लाले पटकपटक जिस्काउने गिज्याउने गर्दछ, त्यसबाट दिक्क भएको काग बकुल्लालाई कुन बेला ठिक पारौ भनी सोचिबस्छ, उपयुक्त मौका पाएर कागले बकुल्लाको अण्डा आफ्नो अण्डासँग साटिदिन्छ । जसबाट उनीहरु बीचमा द्वन्द्वको सुरुवात हुन्छ, भगडाको फैसलाको लागि न्यायधिस समक्ष जाँदा कागले घुस दिने बाचा गरी निर्णय आफ्नो पक्षमा पार्दछ, तर काग आफ्नो बचन पूरा गर्दैन । न्यायधिसलाई धोका दिन्छ । लोभमा परी गलत निर्णय गर्ने न्यायधिसले दुःख पाएको सम्म कथाबस्तु यस कथाले समेटेको छ ।

पात्र

यस कथामा पात्रको रूपमा काग, बकुल्ला, न्यायधिस आदि रहेको छ ।

परिवेश

यस कथामा परिवेशको रूपमा जंगल आएको छ । न्यायधिससँग मुद्दा छिन्ने कुराले मानवीय बस्ती समेत परिवेशको रूपमा आएको देखिन्छ । न्यायधिसलाई धन दिने लोभमा पारी कागले नदीको किनारमा समेत पुर्याएको छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथाले लोभ नै दुःखको कारण हो भन्ने कुरा सिकाउँछ । धनसँग न्याय जस्तो संवेदनशील बस्तु साट्न नहुने कुरा कथाले स्पष्ट पारेको छ । वर्तमान समयमा मौलाउदै गइरहेको भ्रष्टाचारको प्रवृत्तिलाई अनैतिक कुरा भएकोले त्यसो गर्न नहुने

बताएको छ । आफ्नो साथीलाई खसालेर बोल्दा हुन सक्ने दुर्घटना तर्फ पनि कथाले संकेत गरेको छ । साथीको मापदण्ड रंग रूप नभई व्यक्तिमा हुने आन्तरिक विशेषता हो । जसले बाहिरी रूपलाई बढी महत्त्व दिन्छ, त्यसले मित्रताको गरिमा बुझेको हुदैन । धनको लोभमा जस्तो सुकै खराब कुराको पक्षमा आफुलाई उभ्याउने आफुलाई सभ्य मान्ने मानवको सबैभन्दा ठुलो कमजोरी रहेको देखिन्छ । यस कथाले हामीलाई असल कार्यमा सहभागी हुन अभिप्रेरित गर्दछ ।

भाषाशैली

यस कथामा प्रयोग गरिएको भाषा सामान्य दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने खालको भएकोले सरल, सहज र बोधगम्य रहेको छ ।

४.२.४ बाबु मिल्काउने डोको

कथानक

प्रस्तुत कथा सामाजिक विषयमा आधारित नीतिकथा हो । एउटा बुढा मानिसले आफ्नो छोरोलाई माया गरेर हुर्काएको हुन्छ । छोरोको गर्नुपर्ने जति सबै कर्म गराइसके पछि उ हुक्क भएर बस्ने सोचेको हुन्छ, तर आफ्नो बुढौलीको कारण केही काम गर्न नसक्ने अवस्था हुन्छ । ससुराको स्याहार गर्दागर्दा बुहारी समेत दिक्क भै सकेको अवस्थामा छोरोले बुढालाई डोकोमा बोकेर तीर्थ काशी लाने बहानामा भुक्काएर लागि भिरवाट फालि दिने निधो गर्छ, यसो गरिदा स्याहार पनि गर्नु नपर्ने र बुढा छिटै स्वर्ग जान पाउने भन्ने सोच्छ र त्यही बमोजिम गर्छ । बाजेलाई बुबाले डोकोमा बोकी लादा नाती पनि पछिपछि लाग्छ । बुढोलाई भीरवाट फाल्ने क्रममा नातीले डोको चाहिँ नफाल्नु भन्छ, किन भनी सोध्दा पछि मैले तपाइलाई फाल्नु परेन भन्छ । त्यसबाट त्यो छोरोमा चेतना आउछ, र भविष्यमा आफुपनि छोरोद्वारा फालिने थाहा पाइ आफ्नो बुबालाई घरमा ल्याइ स्याहार गर्छ ।

पात्र

प्रस्तुत कथामा पात्रको रूपमा बुढाबुढी, छोरोबुहारी र नाति रहेको छ ।

परिवेश

यस कथाको परिवेशको रूपमा एकादेशको काल्पनिक ठाउँ रहेको छ । डोकोमा बोकेर बुढालाई फाल्न लगेकोबाट यो कुनै गाउको दुर्गम ठाउँको घटना भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । बुढाको समयमा नै उपचार नगरिएको देखिएकोले त्यहाँ स्वास्थ्यको चेतना नभएको देखिन्छ ।

उद्देश्य

नैतिक शिक्षा दिनु यो कथाको मूल उद्देश्य हो । आफ्नो जन्मदिने बाबुआमा प्रतिको कर्तव्य बोध गराउन यो कथा सफल रहेको देखिन्छ । आफुले आफ्नो बाबु आमालाई जस्तो व्यवहार गर्छौं त्यस्तै व्यवहार आफ्ना सन्तानबाट पाइन्छ भन्ने नैतिक शिक्षा यो कथाले दिएको छ । यस कथाले अहिलेको समाजका बौद्धिक भनिने मानिसहरुबाट आफ्ना बुढा बाबुआमा प्रति गरिने व्यवहारलाई छर्लङ्ग पारेको छ । बाबु आमाको स्याहार गर्न नसकी बृद्धाश्रममा लगेर छाडिदिने प्रवृत्ति प्रति कथा तीव्र व्यङ्ग्य वाण वर्षाउन सफल भएको देखिन्छ । हामीले दैनिक जीवनमा गरेको हरेक क्रियाकलापले बालबालिकाको मनोविज्ञानमा नराम्रो असर पारिरहेको हुने कुरा कथाले देखाएको छ । आफ्नो बाबुले गरेको हरेक क्रियाकलापलाई आर्दश मानी सोही बमोजिम गर्न बालक लागि परेको घटनाबाट सो कुरा थाहा हुन्छ । आफ्नो बाबुले बाजेलाई डोकोमा राखी भीरमा लगेर फाल्न खोज्दा डोको चाहिँ नफाल्नु ल मैले पनि तपाइलाई त्यसैगरी फाल्नु पर्छ भन्ने भनाइले बालकलाई जे गरेर देखायो सोही बमोजिम गर्ने देखिएको छ ।

जन्म दिने बाबु आमाबाबुको स्याहार गर्न पाउनु सौभाग्यको कुरा हो । हामी आफ्नो बाबुआमालाई जस्तो व्यवहार गर्दछौं हामीलाई पनि छोराछोरीले त्यस्तै व्यवहार गर्दछ, त्यसैले बाबुआमाको उचित स्याहार र सम्मान सन्तानले गर्नु पर्दछ भन्ने मूल शिक्षा यो कथाबाट पाइन्छ ।

भाषाशैली

यस कथामा प्रयोग भएको भाषा सरल किसिमको छ । गाउँघरमा प्रयोग भाषाको प्रयोग यस कथामा भएको छ ।

४.२.५ सुनकेशरी रानीको कथा

कथानक

प्रस्तुत लोककथाको कथानक श्रृङ्खलित रूपमा विकसित भएको छ । यो कथा सुखान्तमा गएर सकिएको छ । सुनको केश भएको सुनकेशरी रानीको नुहाउदा एउटा केश हराएबाट कथानक अघि बढ्छ । केश भेटाउनेसँग राजकुमारीको विवाह गर्ने राजाको घोषणाले कथामा समस्या पैदा गरेको देखिन्छ । आफ्नै माइलो दाजुसँग विवाह गर्नुपर्ने स्थितिको कारण सुनकेशरी रानी भागेर रुखमा गइ बस्छ । बोलाउन जाने परिवारका सदस्य सबैको मृत्यु हुनपुग्छ, तथापि कान्छो भाइ जीवित रहन्छ । अन्तमा सुनकेशरी रानीको विवाह भइ कान्छा भाइसँगको मिलनमा पुगरे कथा सकिएको छ ।

पात्र

प्रस्तुत लोककथामा मानवीय र मानवेत्तर पशुको समेत सहभागिता रहेको छ । सुनकेशरी रानी, रानीआमा, राजा, जेठो छोरा, माइलो छोरा, कान्छो छोरा, गाई भैंसी आदि यस कथाका पात्रहरू हुन् ।

परिवेश

यस कथाले कुनै स्थान तोकेको छैन तर पनि कथामा उल्लेख भएअनुसार यो कथा मानव सभ्यताको प्रारम्भिक अवस्थाको रहेको देखिन्छ । आफ्नै परिवारका सदस्यहरू भित्रै विवाह हुन सक्ने प्रचलनले यो आदिम युगतिरैको हो । यस कथामा व्यक्त भएको गाई, भैंसी तथा खेतीपातीको कुराले पशुपालन गर्ने समाजको सङ्केत मिल्दछ ।

उद्देश्य

यस कथाको मूल उद्देश्य लोकवासीलाई मनोरञ्जन दिनु नै हो । यो मनोरञ्जनको साथसाथै यस कथाले विभिन्न सन्देश समेत प्रवाहित गरेको छ । कुनै पनि कुरालाई

घोषणा गर्दा या प्रतिज्ञा गर्दा पहिला नै ध्यान पुर्याउनु पर्दछ, अन्यथा सुनकेशरी र माइला दाजुको विवाह हुने स्थितिले उब्जिएको समस्या भोग्नुपर्दछ भन्ने सन्देश कथामा छ । आफुले प्रतिज्ञा गरे भन्दैमा समाजमा अस्वीकृत कार्य गर्न खोज्दा सुनकेशरीको परिवार भैं भस्म हुनुपर्ला भन्ने संकेत कथामा पाइन्छ । मूलतः सुनकेशरी चरित्रका माध्यमबाट नचाहिँदो प्रतिज्ञा गरी आफ्नो घोषणालाई पूरा गर्ने निहुँमा आफ्नै छोरासँग आफ्नै छोरीको विवाह गर्न तम्सिने बाबुआमाका विरुद्ध पनि उत्रनु सक्नु पर्दछ भन्ने सन्देश कथाले प्रवाहित गरेको छ । मान्छेका लागि मान्छे मात्रै सहयोगी हुदैनन् जनावर पनि सहयोगी हुन सक्दछन् भन्ने भावना प्रस्तुति कथामा आएको छ । मान्छेले गल्ती गर्यो भने उसले सजाए पाउँदै पर्छ भन्ने कुरा सुनकेशरीका बाबु आमा र दाजुले मृत्यु भएबाट स्पष्ट पारिएको छ । वास्तवमा यस कथामा पुरानो विचारलाई पराजित गर्नु र नयाँ विचारको विजय देखाउनु, कथाको नै मूल अभिष्ट रहेको छ । मान्छे आफ्नै कमजोरीको कारण भस्म हुन पुग्छन् र जीवनमा कमजोरी कहिल्यै नदेखाउनु वा गल्ती नगर्नु अन्यथा सुनकेशरीकै परिवार भैं सबै खरानी हुनुपर्ला भन्ने अर्ती उपदेश पनि कथामा पाइन्छ ।

भाषाशैली

यस कथाको भाषा र शैली दुवै सरल, सहज, प्रवाहपूर्ण र अत्यन्त आकर्षक देखिन्छन् । यस कथामा भाषिक जटिलता पटककै छैन । यो कथामा संवादको पनि प्रयोग छ, जसले थोरैमा पनि धेरै अर्थपूर्ण र मार्मिक अभिव्यक्ति दिएको छ ।

४.२.६ सानी चरी

कथानक

प्रस्तुत कथा मानव तथा पशु पंक्षीमा आधारित लोककथा हो । यस कथामा एउटा पंक्षी सानी चरीले आफ्नो शरीरको रंग हरियो भएको र उसलाई हरियो रंग रातो भए पनि राम्रो हुने सोच राख्छे । यत्तिकैमा आफ्नो आमालाई छोडेर चारो खोज्नका लागि जंगल गएको र उसले सपनामा आफ्नो शरीरको रंग रातो भएको देख्छे । यसरी आफ्ना रंग रातो हुदा एउटा चराहरुको राजा बाजले लखेटेको कुरा र आफु जस्तो भाडीमा लुक्दापनि आफु भाग्न नसकेको प्रसंग र एक्कासी सपनाबाट बिउभिएको कुरालाई देखाइएको छ । यसरी यस कथामा आफुसँग जे जस्तो चिज छ, हामी त्यसैमा सन्तोस हुनुपर्छ भन्ने भावना देखाइएको छ ।

पात्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्रको रूपमा सानी चरी लगायत मानवेत्तर पशुपन्छी आएका छन् । जसमा सानी चरी, आमा, जङ्गलको चराहरुको राजा बाज सहायक पात्रको रूपमा छन् ।

परिवेश

यस कथामा मुख्य परिवेशको रूपमा जङ्गल रहेको छ । यस जङ्गलमा चरीका आमा छोरी आफ्नो बासस्थानको रूपमा छन् । त्यस्तै बाजले लखेट्दा एउटा सुनसान वातावरणले सानी चरी आफ्नो ज्यान बचाउन गाह्रो भएको छ ।

उद्देश्य

यस सानी चरी कथाको मूल उद्देश्य भनेको हामी प्रकृतिले दिएको जुन चिज छ । त्यसैमा सन्तोस हुनु पर्दछ । यदि अर्काको देखेर हामीले कुनैपनि चिजको आशा गर्नु हुदैन ,

यसले आफ्नो शरिरलाई जोखिममा पार्दछ । जसरी रातो रङ्ग चाहना गरेकी सानी चरी सपनामा भएको रातो रङ्गले गर्दा बाज जस्तो शिकारी चराको आहारा बन्न पुगेको र सानी चरीको आफ्नो महत्वाकांक्षालाई बाजले हराएको कुरा हामीलाई यस कथाले सन्देश दिएको छ ।

भाषा शैली

यस कथामा गुल्मी जिल्लामा प्रचलित भाषा र शैली दुबै सरल, सहज र आकर्षक रहेको छ । यो पंथीको कथा भएकोले चरको धेरै शब्द प्रयोग भएको छ ।

४.२.७ बाघको शिकार

कथानक

प्रस्तुत कथा मानव तथा जनावरमा आधारित एउटा सशक्त सन्देशमुलक कथा हो । यस कथामा गाँउमा बाघले पुर्याएको क्षति तथा आफ्ना मालिकलाई खुसी पार्नका लागि गरिएको भालेको जुक्तिपुर्ण कार्यलाई देखाइएको छ । एक दिन मालिकको बहर गोरु नजिकैको जडलबाट आएर बाघले खान्छ । यस्तो बहर गोरु बाघले खाईदिएकोमा मालिकको अनुहार मलिनो देखेर कुखुराको भालेले बाघलाई मार्नका लागि अनेक उपाय गरेर भाले घरबाट निस्कन्छ । उसले बाटोमा कुकुर, बारुलो, भटमास, गाई र फर्सीलाई भेट्छ । भालेले आफ्नो सबै वृतान्त बाटोमा भेटेका सबै साथीलाई बताए पछि उनिहरु भालेलाई सहयोग गर्ने र बाघ मार्ने कुरामा सहमति हुन्छन् । यसरी भालेको जुत्तिले गर्दा बाघ मारिन्छ । यस्तो सम्पूर्ण भाले लगाएत अन्य प्राणीहरुको सहमति तथा बुद्धिले गर्दा मालिक तथा सम्पूर्ण मानिसहरु, जनावर बाघको शिकारबाट बचन सफल भएको कथालाई शशक्त देखाइएको छ ।

पात्र

प्रस्तुत कथामा मुख्य पात्रको रुपमा भाले, बाघ र मालिक आएका छन् । त्यस्तै सहायक पात्रको रुपमा कुकुर, बारुलो, फर्सी, भटमास, गाई र गोबर आदि रहेका छन् । कथामा रहेका पात्रहरु कथामा आएका पात्रहरु आफ्नो ठाँउमा महत्वपुर्ण काम गरेर सफल पनि भएका छन् ।

परिवेश

प्रस्तुत कथामा परिवेशको रुपमा ग्रामिण तथा सामाजिक परिवेशको चित्रण गरिएको छ । गाँउ जङ्गल मानिसको बस्ती र जनावरको बास्थानको रुपमा आएका छन् ।

उद्देश्य

यस कथाको मुल उद्देश्य जुक्ति र बुद्धिको सहि प्रयोग गर्नाले जस्तो सुकै ठूलो जनावर बाघलाई पनि मार्न सकिदो रहेछ भन्ने कुरालाई देखाइएको छ । जसरी मालिकको दुख वा मुहारमा चमक नदेख्दा एउटा मानवेतर प्राणीले आफ्नो बद्धिले गर्दा सम्पूर्ण गाँउको नै भलो भएको छ । सँधै दुख दिने बाघलाई मारेर गाँउका सबै मानिसको मुहारमा खुसी आएको छ । यस कथाले बलले मात्र कुनै पनि काम सम्पन्न गर्न सकिन्छ भन्ने मान्यतालाई हटाउनु पर्छ । बुद्धिले पनि कठिन काम गर्न सकिन्छ भन्ने कुरालाई भालेले बाघको शिकार गरेपछि थाहा पाउन सकिएको छ ।

भाषा शैली

प्रस्तुत कथा गुल्मी जिल्लामा प्रचलित भाषा र शैली दुबै सरल सहज प्रयोग भएको कथा हो । यो कथा बुझ्नको लागि अत्यन्त सरल छ ।

दाउरे र बन्चरो

कथानक

प्रस्तुत कथा ग्रामिण सामाजिक परिवेशमा आधारित एक कथा हो । यस कथामा सत्यताले मानिसलाई सबैतिर सहयोग पुर्याउछ भने, लोभी तथा असक्तले मानिसलाई आफुसँग भएको सबै चिज पनि गुमाछ भन्ने कुरा यस कथाले देखाएको छ । यस कथामा एउटा सच्चा दाउरे आफ्नो परिवारको पालनपोषण गर्नको लागि जङ्गलमा दाउरा काट्ने बेच्ने गर्छ । यसै दाउरा काट्ने क्रममा बन्चरो पानीमा खस्छ । उ त्यहि पिरले रोइरहन्छ । यतिकैमा जलदेवताले सुनचाँदीको बन्चरो देखाएर तिम्रो हो भनेर सोध्छ ? दाउरे आफ्नो नबताए पछि अन्त्यमा आफ्नै बन्चरो देखाउछन् । सत्य बोल्ने दाउरेले आफ्नो बन्चरो हो भन्ने कुरा गर्छ । दाउरेको सत्यतालाई देखेर जलदेवता खुसी भई सुन चाँदीको बन्चरो दिन्छन् । दाउरे धनी हुन्छ । यस्तो देख्न नसकेर छिमेकी दाउरेले पनि जानी जानी आफ्नो पानीमा फाल्छ । रोएको स्वाङ्ग पाछै यतिकैमा जलदेवता पानीबाट निस्केर सुनचाँदीको बन्चरो तिम्रो भनेर सोध्छन् । दाउरेले दाउरेले आफ्नो भएको कुरा बताउँछ । जलदेवता भुट बोलेको थाहा पाएर उनी पानी भित्रबाट बाहिर निस्कदैनन् । दाउरेले आफ्नो बन्चरो पनि गुमाएर रुदै घर फर्कन्छ । यसरी मानिसले अर्काको डाहा कहिल्यै नगर्नु, धनको आसाले गर्दा भुटो बोल्ने दाउरेले आफ्नो बन्चरो गुमाएको छ भने सत्य बोल्ने दाउरेले सुनको बन्चरो पाएको छ । त्यसैले यस कथामा कर्म अनुसारको फल पाउन सकिन्छ भन्ने कुरा देखिएको छ ।

पात्र

यस कथामा प्रमुख पात्रको रूपमा सोभो मिहिनेती दाउरे आएको छ । सहायक पात्रको रूपमा लोभी दाउरे आएको छ । अर्का पात्रका रूपमा जलदेवता आएका छन् ।

परिवेश

यस दाउरे र बन्चरो कथामा गाँउले तथा सामाजिक परिवेशको चित्रण गरिएको छ । जङ्गलमा दाउरे दाउरा काट्न जानु र जलासयवाट जलदेवता बाहिर निस्केपछि, सोभो दाउरे र लोभी दाउरेको परिक्षण भएको छ ।

उद्देश्य

यस कथाको मुख्य उद्देश्य मानिस लोभमा फसेको हुन्छ । लोभले गर्दा मानिसले सर्वस्व सम्पत्ति गुमाउनुपर्छ । अर्काको डाहा गर्नु हुदैन । मानिसले सत्यतालाई अगाडी बढाउनु पर्छ जसरी सोभो र भुट कुरा बोल्न नजान्ने दाउरे सत्कर्मले गर्दा धनी भएको कुरा र अर्काको भलाई देख्न नचाहने लोभी दाउरे आफ्नो कु कर्मले गर्दा आफ्नो बन्चरो पनि गुमाई रित्तो हात घर फर्किएको कुरा बुझ्न सक्छौं ।

भाषा शैली

यस कथामा गुल्मी जिल्लामा प्रचलित भाषा शैली प्रयोग भएको छ । यसमा भाषा र शैली दुवै सरल र सहज प्रस्तुत गरिएको छ । ग्रामिण समाजमा भई रहने कथाको चित्रण गरिएको छ ।

पाँचौँ परिच्छेद सारांश तथा निष्कर्ष

५.१ सारांश

प्रस्तुत अध्ययनपत्रको पहिलो परिच्छेदमा विषयको परिचय दिएर मुख्य समस्याको टुङ्गो लगाइएको छ । उल्लेख गरिएको समस्याको समाधानको विधि र प्रक्रियाको निक्काल गर्ने काम अध्ययनपत्रको रुपरेखा निर्धारण गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमा कालीगण्डकी गाँउपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय सामान्य रुपमा चर्चा गरिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेदमा १३ वटा लोककथाको सङ्कलन गरिएको छ । सम्बन्धित क्षेत्रमा अध्ययनकर्ता स्वयं गई कथा सङ्कलन गरिएको छ र सङ्कलित कथाको श्रव्य अभिलेख राखिएको छ ।

चौथो परिच्छेदमा सङ्कलित ८ लोककथाको तत्त्वगत आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पाँचौँ परिच्छेदमा सारांश तथा निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ । सारांशमा अध्ययन पत्रमा समावेश गरिएको सबै परिच्छेदमा समावेश गरिएको मूल शीर्षकबारे जानकारी गराइएको छ भने निष्कर्षमा यस अध्ययन पत्रमा समावेश सबै कथाको मूल विषयवस्तुबारे जानकारी गराइएको छ ।

५.२ निष्कर्ष

प्रस्तुत अध्ययन पत्रमा कालीगण्डकी गाँउपालिकाको फोक्सिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाहरु सङ्कलन गरिएको छ । सङ्कलित ८ लोककथालाई तत्त्वगत आधारमा विश्लेषण समेत गरिएको छ । अध्ययनकर्ता म स्वयं सम्बन्धित क्षेत्र फोक्सिङ्ग तथा यसको नजिक पर्ने गाँउहरु चैया, मंगलस्थान, चाल्से, खानीगाँउ र डाँडा गई कथावाचकलाई कथावाचन गर्न लगाइ त्यसको श्रव्य अभिलेख राखी त्यहाँ भनिएका कथालाई हुबहु तेस्रो परिच्छेदमा संकलित लोककथा शीर्षक अन्तर्गत वर्णानुक्रम अनुसार क्रमशः राखिएको छ ।

यस अध्ययनपत्रको लागि सङ्कलन गरिएको कथाहरु निम्नानुसार छन् । खरायो र कछुवा कथा एक खरायोले कछुवासँग देखाएको घमण्डमा आधारित कथा हो । दुई मीतको कथामा मित्रता सबैभन्दा ठूलो कुरा भएको बताइएको छ । बाबु मिल्काउने डोको कथामा सन्तानले अभिभावक प्रति गर्नुपर्ने कर्तव्य बोधको कुरालाई कथानक बनाएको छ । सुनकेशरी रानीको कथामा सामाजिक मर्यादा विपरित कुनै काम गर्दा हुने दुर्घटनाको कथानक छ । लोभी बुढाबुढी कथामा दूधकोशीमा बग्ने दूध पानी भएको र चामलको बोटमा फल्ने चामल बाहिर भूस कसरी हुने गरेको त्यसबारे रोचक प्रसंग छ । ब्युटी र दैत्य कथामा प्रेम नै संसारको सबैभन्दा अमूल्य वस्तु हो प्रेमले रूप नभई मनलाई मात्र हेर्ने कुरा कथानकमा रहेको छ । दाउरे र बञ्चरो कथामा लोभले गर्दा मानिसलाई आफूसँग भएको धन सम्पत्ति गुमेको कुरालाई देखाइएको छ । कर्मको फलमा राम्रो काम गर्दा सुख र नराम्रो काम गर्दा दुःख पाइने कुरा उल्लेख छ । न्याउरी मारी पछुतो कथामा कुनै काम गर्दा सोच विचार नगरी गर्दा पाइने दुःखको कथानक छ । स्याल बाघ कथामा लोभमा परी गलत फैसला गर्न नहुने कुराको प्रसंग छ । यसैगरी हिरण्यकश्यपुको कथामा अहंकार हरेक प्राणीको पतनको जड भएको देखाइएको छ । बाघको सिकार कथामा गाँउलेलाई दुख दिएको कुरा र भालेले आफ्नो मालिकलाई खुशी राख्नका लागि गरिएको

मिहिनेतको चर्चा गरिएको छ । सानी चरी कथामा एउटा चरीलाई आफ्नो शरीरको रङ हरियो भएको नराम्रो भएको र आफुले चाहेको रङ हुनाले बाज जस्तो हिंस्रक चराको सिकार बन्न पुगेको र आफ्नो शरीरको हरियो नै राम्रो भन्ने सोच देखाइएको छ । यसरी यस अध्ययन पत्रका समावेश गरिएको सबै कथाबाट कुनै न कुनै नैतिक शिक्षा प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

लोककथा समाजको सम्पत्ति हो । गाउँघरमा अझै पनि यसको अस्तित्व कायमै रहेको माथि सङ्कलित कथाबाट थाहा हुन्छ । विद्यालय उमेरका बालबालिका देखि बृद्ध अवस्थामा पुगिसकेका सबै मानिसमा लोककथा प्रचलित रहेको देखिन्छ । यस अध्ययन पत्रले संकलन गरेको कथा अभिलेखीकरणले लोककथाको विकासमा पक्कै पनि मद्दत पुग्ने विश्वास लिएको छु ।

कथावाचकको विवरण

क्र.सं	कथाको शीर्षक	कथा वाचकको नाम	ठेगाना	उमेर	कथावाचन मिति
१	खरायो र कछुवा	सुनिल सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	३० वर्ष	२०७५/११/ २९
२	कर्मको फल	सन्दिप सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	१३ वर्ष	२०७५/११/ २९
३	न्याउरी मारी पछुतो	अम्बिका ढकाल	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	४० वर्ष	२०७५/११/ ३०
४	बाबु मिल्काउने डोको	दिपक पौडेल	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	३३ वर्ष	२०७५/११/ ३०
५	ब्युटी र दैत्य	माधव सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	४५ वर्ष	२०७५/१२/ १
६.	लोभी बुढाबुढी	लिलाधर सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	५८ वर्ष	२०७५/१२/ २
७	स्याल र बाघ	होमनाथ सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	८० वर्ष	२०७५/१२/ २
८	बाघको सिकार	अमृता आचार्य	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	२७ वर्ष	२०७५/१२/ ३
९	दाउरे र बञ्चरो	गजाधर सपकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	७१ वर्ष	२०७५/१२/ ४
१०	सुनकेशरी रानीको कथा	नवराज सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	३० वर्ष	२०७५/१२/ ११
११	हिरण्यकश्यपुको कथा	पशुपती सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	४५ वर्ष	२०७५/१२/ १२
१२	दुई मीतको कथा	दिपा सापकोटा	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	४७ वर्ष	२०७५/१२/ १३
१३	सानी चरी	कृषला पराजुली	कालीगण्डकी गा.पा. ५ फोक्सिङ्ग	११ वर्ष	२०७५/१२/ १४

सन्दर्भसामग्रीहरू

१. आचार्य, कृष्णप्रसाद, लोकसाहित्य, पूर्व आधुनिक नेपाली साहित्य र आधुनिक नेपाली निबन्ध, कीर्तिपुर : क्षितिज प्रकाशन, २०७१ ।
२. नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, नेपाली बृहद् शब्दकोश, काठमाण्डौ : २०६७ ।
३. पौड्याल, कृष्णविलास, लोकसाहित्य, पूर्व आधुनिक साहित्य र आधुनिक निबन्ध, काठमाण्डौ : नवीन प्रकाशन, २०६६ ।
४. केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग (२०६८) काठमाण्डौ नेपाल ।
५. <https://ne.wikipedia.org/s/1jh8>
६. <https://ne.wikipedia.org/s/p5>
७. <http://www.ramechhapmun.gov.np/ne/content>